

MALE OBJAVE št. 6

•

urednik:

Drago Oman

•

avtorji besedil:

MALI SIMPOZIJ 2013

Patricija Peklar, *OŠ Cerkvenjak–Vitomarci*

Rene Zorec, Luka Gerželj, *OŠ Draga Kobala Maribor*

Sara Gradišnik, Maj Husar, Jelka Polanec, *OŠ Duplek*

Saška Berlič, Lučka Kaligarič, Filip Polner, *OŠ Duplek*

Brina Graif, Laura Pukl, Leila Rup, *OŠ Fram*

Lea Diana Dajčman, *OŠ Janka Padežnika Maribor*

Jakob Radmilovič, *OŠ Kungota*

Vita Bračko, Ana Gedl, Tjaša Lah, *OŠ Malečnik*

Eneja Sajko, Lara Rubin, Jan Antolič, *OŠ Franceta Prešerna Maribor*

Gregor Pörš, *OŠ Prežihovega Voranca Maribor*

Monika Kos, *OŠ Prežihovega Voranca Maribor*

Kornelija Babič, Simon Bandur, Tilen Bandur, Žiga Bašelj, Luka Cek, Ajda Čuš, Tilen Galun,
Leonita Mehmeti, Klementina Memeti, Sevdije Škurta Memeti, Aneja Modec, Tija Murko, Nejc Pernat,
Renard Plazar, Tjan Premzl, Jan Reich, Pija Rokavec, Enya Skok, Nika Smogavec Cestar, Zala Svenšek,

Dajana Šibila, Žan Luka Vončina, *OŠ Starše*

Ana Kustec, Katarina Rozman, *OŠ Starše*

•

MALI SIMPOZIJ 2014

Luka Oprešnik, *OŠ Draga Kobala Maribor*

Tija Bračič, Nika Bradaškja, Vesna Polanec, *OŠ Duplek*

Ana Turk, Lara Weingerl, Eva Frešer, *OŠ Duplek*

Hana Gradišnik, Anteja Luketič, Živa Osonkar, *OŠ Fram*

Luka Ferlež, Luka Verhovnik, *OŠ Franceta Prešerna Maribor*

Zarja Eisner, Maša Kočet, *OŠ Kungota*

Tilen Hajšek, Zarja Gumilar Papotnik, *OŠ Malečnik*

Marko Fišer, *OŠ Pesnica*

Katja Korc, Matic Vernik, *OŠ Malečnik*

Peter Berberih, *OŠ Prežihovega Voranca Maribor*

Laura Gril, Lara Štampar, *OŠ Prežihovega Voranca Maribor*

Timotej Bedenik, *OŠ Selnica ob Dravi*

Kornelija Babič, Tjan Premzl, *OŠ Starše*

Lana Rešek, Kaja Selinšek, Lara Smogavec Cestar, *OŠ Starše*

Ana Ramuta, Beti Trstenjak, *OŠ Prežihovega Voranca Maribor*

KAZALO

•
Drago Oman: Spremnna beseda str. 4

•
avtorji besedil:

MALI SIMPOZIJ 2013

- Patricija Peklar: **Zasebni zbirki Feliksa Rajha in Jožeta Hauzerja** 6
Rene Zorec, Luka Gerželj: **Kobalov kulturni drobiž** 8
Sara Gradišnik, Maj Husar, Jelka Polanec: **Župnijski park pri sv. Barbari** 10
Saška Berlič, Lučka Kaligarič, Filip Polner: **Zbirka turkerij na ptujskem gradu** 12
Brina Graif, Laura Pukl, Leila Rup: **Etnološka zbirka gospoda Grila v Račah** 14
Lea Diana Dajčman: **Knjižni molji** 16
Jakob Radmilovič: **Vinogradniški muzej Kebl** 18
Vita Bračko, Ana Gedl, Tjaša Lah: **Primož Premzl, založnik, galerist, avtor in soavtor 20 mnogih publikacij in neutruđen zbiratelj mariborskega domoznanskega gradiva**
Eneja Sajko, Lara Rubin, Jan Antolič: **Zbirateljstvo in obisk pri zbiratelju Zoranu Kovačiču** 22
Gregor Pörš: **Rojen med starinami – zbirka Aleša Welzla** 24
Monika Kos: **Zbiratelj Mišo Hölbl** 25
Kornelija Babič, Simon Bandur, Tilen Bandur, Žiga Bašelj, Luka Cek, Ajda Čuš, Tilen Galun, Leonita Mehmeti, Klementina Memeti, Sevdije Škurta Memeti, Aneja Modec, Tija Murko, Nejc Pernat, Renard Plazar, Tjan Premzl, Jan Reich, Pija Rokavec, Enya Skok, Nika Smogavc Cestar, Zala Svenšek, Dajana Šibila, Žan Luka Vončina:
Tudi otroci smo zbiralci 26
Ana Kustec, Katarina Rozman: **Zbirka kmečkega orodja v Zlatoličju** 27

MALI SIMPOZIJ 2014

- Marko Fišer, **Grad na Piramidi, ali ga poznaš?** 30
Kornelija Babič, Tjan Premzl, **Kako so Mariborčani nekoč poskrbeli za svojo varnost** 32
Zarja Eisner, Maša Kočet, **Mariborsko obzidje** 33
Laura Gril, Lara Štampar, **Mariborske ulice nekoč in danes** 35
Timotej Bedenik, **Mariborski grad od 16. stoletja do začetka štiridesnih let 20. stoletja** 36
Luka Oprešnik, **Žalost in tuga je strupena kuga** 38
Ana Turk, Lara Weingerl, Eva Frešer, **Maribor v objemu ognja** 40
Luka Ferlež, Luka Verhovnik, **Čarovniški procesi v Mariboru** 42
Tija Bračič, Nika Bradaškja, Vesna Polanec, **Obrtne dejavnosti v Mariboru od srednjega do začetkov novega veka** 44
Tilen Hajšek, Zarja Gumilar Papotnik, **500 let od prve omembe kmetije Mak** 46
Lana Rešek, Kaja Selinšek, Lara Smogavec Cestar, **Judje in judovska sinagoga v Mariboru** 47
Hana Gradišnik, Anteja Luketič, Živa Osonkar, **Mariborski Židje** 49
Ana Ramuta, Beti Trstenjak, **Judje v Mariboru v času srednjega veka** 51
Katja Korc, Matic Vernik, **Razvoj šolstva v Malečniku** 53
Peter Berberih, **Bombardiranje Maribora** 55

SPREMNA BESEDA

Drago OMAN *

V letu 2013 smo izpeljali enajsti Mali simpozij. Učenci so v referatih predstavili zbirateljstvo in zbiralce v lokalnem okolju. Širšo javnost so na ta način seznanili s pomembno vlogo zasebnih zbiralcev pri ohranjanju premične kulturne dediščine.

V letu 2014 je bila tema že dvanajstega Malega simpozija 850 letnica najstarejše pisne omembe utrdbe na Piramidi – castrum Marchburch. Mesto, ki se pod utrdbo prvič omeni leta 1254 - civitas Marprurg je bilo tesno povezano z okoliškim podeželjem. Zato posamezni referati predstavijo tudi to okolje. Zadnji referat pa pokaže, da usodnim dogodkom vse do 20. stoletja tudi Maribor ni mogel ubežati.

Vsako drugo leto objavimo referate tekočega in prejšnjega leta v Malih objavah. V tej številki so objavljeni referati Malega simpozija 2013 in 2014. V besedila pri redakciji nismo posegali vsebinsko, opravljenih je bilo le nekaj manjših korektur. Učenci so referate predstavili na samem simpoziju z računalniško podporo – torej so uporabili tudi slikovno gradivo, ki pa ga zaradi tehničnih omejitev v Malih objavah nismo natisnili.

Hvala učenkam in učencem za sodelovanje, še posebej mentoricam in mentorjem, brez katerih projekta ne bi mogli uspešno izvesti ter sodelavcem pri izpeljavi letošnjega simpozija.

Maribor, oktober 2014

** Drago Oman, muzejski svetovalec, Pokrajinski muzej Maribor*

MALI SIMPOZIJ 2013

Pokrajinski muzej Maribor
22. oktober 2013

ZASEBNI ZBIRKI FELIKSA RAJHA IN JOŽETA HAUZERJA

Patricija PEKLAR *

Zbirateljstvo ima v svetu, kot tudi na Slovenskem, dolgo tradicijo; ljudje so zbirali skozi zgodovino predmete iz različnih vzgibov. Pri nas so zelo znane posamezne zbirke iz srednjega veka. Širši javnosti je znana zbirka Janeza Vajkarda Valvasorja, še bolj znana je gotovo zbirka mineralov Žiga Zoisa, ena najlepših in najpomembnejših zbirk mineralov v svetu in kot taka biser Prirodoslovnega muzeja Slovenije.

Zbirateljstvu sta se že pred leti zapisala tudi domačina iz Občine Cerkevjak, Feliks Rajh in Jože Hauzer. Iz svojih skromnih zbirateljskih začetkov sta ustvarila zavidanja vredni etnografski zbirki, ki sta danes na ogled širši javnosti.

Čebelarstvo zbirko Jožeta Hauzerja si je mogoče ogledati na njegovi domačiji v Cogetincih, etnološko zbirko Feliksa Rajha pa v Tušakovi vili v centru Cerkvjenjaka. Obe zbirki sta zgovorni pričevalki preteklosti Cerkvjenjaka in Slovenskih goric in kot taki danes pomemben del širše turistične ponudbe Občine Cerkvjenjak.

Feliks Rajh in Jože Hauzer sta se z zbirateljstvom pričela ukvarjati na podlagi lastne vednosti in motivov, vendar z eno skupno vrednoto. Oba sta želela ohraniti kulturno dediščino okolja v katerem sta živela, nikakor pa njun namen ni bil kopičenje vrednosti.

Feliksa Rajha je zbiranje etnološke dediščine domačega kraja zanimalo že od mladih nog. Resneje se je zbiranju posvetil v osnovni šoli v 70. letih 20. stoletja na pobudo domačega učitelja zgodovine, Vlada Lorbeka.

Kot pravi, zbranih predmetov v osnovi ni kupoval, čeprav se spomni, da je za nekatere vendarle globoko segel v žep, tudi na boljšem sejmu. Večino razstavljenih predmetov je dobil od domačinov v Cerkvjenjaku in okolici. Številni razstavljeni predmeti so bili najdeni na podstrešjih in kletah kmečkih domačij. Do leta 2000 je zbral tolikšno število eksponatov, da se je zaradi prostorske stiske odločil kupiti Tušakovo vilo v Cerkvjenjaku, cerkvjenjaško krasotico, kot ji pravijo domačini, neorenesančno vilo iz 19. stoletja, ki je sama po sebi lep primer stavbne kulturne dediščine in je zaščiten kot kulturni spomenik lokalnega pomena. V enonadstropni vili je postavil na ogled svojo zbirko, ki danes šteje več kot 3000 manjših in več kot 150 večjih predmetov iz različnih časovnih obdobj, ki pričajo o življenju, delu in bivalni kulturi ljudi v Cerkvjenjaku in okolici. Zbirka je sistematično urejena; razdeljena je na več sklopov in obsega predmete iz vsakdanje rabe, kose notranje opreme in orodja, različne tehnične predmete, prikazuje zgodovino pihalnega in godalnega orkestra Cerkvjenjak in še bi lahko naštevali. Ob enem najzanimivejših in najstarejših predmetov, neolitski kamniti sekiri, najdeni v Andrencih, naredi na obiskovalca muzeja močan vtis tudi del zbirke, ki je posvečen prvi in drugi svetovni vojni.

Zbirka obiskovalcem ne ponuja na ogled samo različnih predmetov, temveč tudi številne fotografske in pisne vire, ki pričajo o preteklosti Cerkvjenjaka in okolice.

Enako kot Feliks Rajh spada tudi Jože Hauzer med ljubiteljske zbiratelje, ki sami iščejo predmete za svojo zbirko, čeprav je nekaj predmetov tudi on dobil v dar ali jih je odkupil od lastnikov, precej jih je zamenjal z drugimi zbiratelji in na tak način izpopolnil različne dele zbirke. Jožeta Hauzerja je kot čebelarja že v mladosti zanimala predvsem čebelarstvo v Cerkvjenjaku in Slovenskih goricah. Ko je kot mlad čebelar odkril zapuščino Ivana Jurančiča, domačina, čebelarskega učitelja Čebelarskega društva za spodnjo Štajersko, ki je živel in deloval v začetku 20., si je zadal nalogo, da bo zbral njegovo dediščino in jo predstavil širši javnosti.

Do danes mu je uspelo zbrati številne osebne predmete Ivana Jurančiča, njegovo čebelarsko orodje in pripomočke. Številni predmeti so pravi zbirateljski biseri. Jurančič je na področju čebelarstva vpeljal v začetku 20. stoletja veliko novosti in inovacij, številno zbrano orodje in pripomočki so unikati, Jurančičevi izumi in izboljšave.

Jože Hauzer se ni omejil le na zbiranje Jurančičevih čebelarških predmetov, temveč je delo in življenje Ivana Jurančiča hotel prikazati celovito. Tako mu je uspelo med drugim odkriti pozabljen Jurančičev grob. Pred pozabo in propadom pa je rešil tudi nekatera njegova teoretična dela s področja čebelarstva. S tem je pripomogel, da so delo Ivana Jurančiča ovrednotili in mu dali ustrezno priznanje tudi strokovni krogi s področja čebelarstva na Slovenskem. Zbrano gradivo in sama zbirka sta že večkrat služili kot material za pisanje strokovnih člankov o tradiciji čebelarstva na Slovenskem in kot podlaga za pripravo diplomske naloge. Ob zaključeni zbirki o delu in življenju Ivana Jurančiča mu je uspelo zbrati tudi veliko čebelarskega orodja in pripomočkov s širše okolice Cerkevňjaka.

Tako na njegovi domačiji stoji pet originalno ohranjenih čebelňjakov (štajerski tip s simetrično dvokapnico), prinešenih iz okolice Cerkevňjak, z originalno opremo s konca 19. in začetka 20. stoletja. Vsi čebelňjaki so zaščiteni kot kulturni spomeniki lokalnega pomena, kot takim je priznana izjemna kulturna vrednost.

Zbirka žal, razen čebelňjakov, ni sistematično popisani in predstavljena. Po oceni lastnika se na domačiji nahaja okrog 700 različnih čebelarških eksponatov. Veliko predmetov je zaradi prostorske stiske deponiranih na podstrešju domačije in v gospodarskem poslopju. Ravno prostorska stiska je največja težava s katero se srečuje g. Hauzer pri urejanju svoje zbirke. Gre namreč za večje predmete, ki potrebujejo veliko razstavnega prostora. Druga težava, s katero se srečuje, je vzdrževanje predmetov (zaščita pred škodljivci, vremenskimi vplivi), ki zahteva precej finančnih sredstev. Zaradi pomanjkanja le teh so pričeli posamezni predmeti propadati, predvsem čebelňjaki, ki so na prostem izpostavljeni vremenskimi vplivom.

V želji, da ohrani zbrano dediščino in ob upoštevanju načela celostnega varstva dediščine, ki pravi, da je prihodnost dediščine v njeni uporabi, želi g. Hauzer v razstavljenih čebelňjake ponovno naseliti čebele, da bi služili svojemu osnovnemu namenu in bi kot taki služili tudi gospodarskemu razvoju domačije. Pri realizaciji te ideja pa se srečuje s težavami. Za potrebe sodobnega čebelarjenja bi bilo potrebno čebelňjake prilagoditi, s tem pa bi izgubili svojo avtentičnost.

V pogovoru z g. Rajhom in g. Hauzerjem je beseda nanescala tudi na temno plat zbirateljstva. Jože Hauzer pozna kar nekaj lokalnih zgodb o ropanju kulturne dediščine, zgodb o zbirateljih, ki so zbirali predmete za preprodajo. Pravi, da je veliko predmetov kulturne dediščine, predvsem tistih iz bližnjih rimskih gomil, bilo izropanih in prodanih v Avstrijo.

Tako g. Rajh kot g. Hauzer sta še vedno aktivna zbiratelja, katerih cilj je ohranjanje kulturne dediščine. Oba imata smelee načrte, ki jih podpira tudi Občina Cerkevňjak, ki se zavzema za ohranjanje kulturne dediščine kraja in poskuša takšne zbirke in druge znamenitosti kraja približati širši javnosti skozi turistično ponudbo kraja.

VIRI IN LITERATURA:

1. Pavel Zaletel, Ivan Jurančič - Cvet slovenskega čebelarstva, Slovenski čebelar št. 2, Čebelarska zveza Slovenije, 1992, str. 49–52.
2. Podobe kraja: Zbornik občine Cerkevňjak, (uredila Bernard Rajh in Marjan Toš), Občina Cerkevňjak, Slovenskogoriški forum, Maribor, 2001.
3. Katja Mahnič, Študijsko gradivo muzeologija, Predmeti, zbirke, muzeji, Filozofska fakulteta, oddelek za umetnostno zgodovino, Ljubljana, 2008. Dostopno na http://www.student-info.net/sis.mapa/skupina_doc/ff/knjiznica_datoteke/1257543069_IQSntJ1_kar_je_na_vis_u.pdf.
4. <http://www.cerkvenjak.si> (5.10.2013).
5. <http://rkd.situla.org/>(5.10.2013).
6. <http://www.zvkd.si/> (5.10.2013).
7. Patricija Peklar, Intervju z Feliksom Rajhom, Cerkevňjak, 4. 10. 2013.
8. Patricija Peklar, Intervju z Jožetom Hauzerjem, Cerkevňjak, 3. 10. 2013.

* Patricija Peklar, učenka 8. razreda OŠ Cerkevňjak–Virtomarci, mentor: Darko Štrafela.

KOBALOV KULTURNI DROBIŽ

Rene ZOREC, Luka GERŽELJ*

Obiskujeva šola, ki letos praznuje 55. rojstni dan. To je Osnovna šola Draga Kobala v Mariboru. V šolskem arhivu imamo fotografijo gradbenega odbora, na mestu, kjer je nato bilo gradbišče. Ohranjeni so tudi gradbeni dnevniki med leti 1954–1958. Na šoli pa imamo tudi zbirko različnih zgodovinskih predmetov. Z njimi nam pri urah zgodovine postanejo stvari bolj zanimive in jasne. Naša zbirka je obsežna in vse zasluge gredo učiteljici zgodovine Marjetki Berlič. Ona namreč zbira in išče stare stvari, ki so jih nekoč uporabljali. To počne že kar nekaj let. V učnem načrtu zgodovine sva našla zapisano, da je cilj predmeta, da na primerih iz krajevne zgodovine presojamo pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine in razvijamo odgovoren odnos do okolja. Misliiva, da prav ta cilj najbolj ustreza najinemu delu.

Nekatere stvari iz naše zbirke so naredili učenci sami. Učenci naše šole in tudi midva se zelo zanimava za zgodovino. Zato so nekateri naredili stvari, ki so zelo podobne tistim predmetom, ki so jih nekoč uporabljali. Vsi na šoli zagotovo poznajo stebre iz stare Grčije. Ti niso pravi, vendar so narejeni na enak način. Imamo tudi nekaj glinenih in voščenih ploščic. Na njih so napisane besede in številke, ki so jih nekoč uporabljali v starem Rimu. Tudi pisali so na enake podlage. Imamo tudi shranjen pomanjšan katapult narejen iz lesa. Ta katapult je pomanjšana verzija tistih, ki so jih uporabljali v starem in srednjem veku. Posebnost naše šole je tudi ročno narejena naprava za izdelovanje orožja. Takšno napravo so uporabljali v kameni dobi. S pomočjo palice so v kamen naredili luknjo in nato kamen pritrdili na konec palice. S tem so kasneje lovili živali. Naša naprava na žalost ne naredi luknje v kamen, vendar je popoln primer, kako je človek že v kameni dobi delal orožja za svoje potrebe. Ta predmet je izdelan po načrtih Arheološkega muzeja v Zagrebu.

Dva učenca sta pred leti izdelala repliki fibule iz žarnega grobišča v Brezju.

Naselbina na Pobrežju je bila naključno odkrita pri gradnji avtoceste Miklavž–Pesnica. Nahaja se 350–450 metrov severovzhodno in vzhodno od pripadajočega žarnega grobišča. Grobišče in naselbino je povezovala tudi tlakovana pot. Tako se učenci lahko na samih predmetih naučimo o posebnostih našega kraja. Fibula je tudi v večini učbenikov, kot primer oblikovanja tedanjega časa.

Najstarejša predmeta v zgodovinski zbirki so koščki lončenine, ki so jih našli ob gradnji avtoceste v Zrkovcih. Pripadajo kulturi žarnih grobišč. Ta koščka lončenine so dobili naši predhodniki, ki so pred leti obiskali gradbišče in so jim arheologi to podarili. Posebno mesto v zbirki pa ima železna skrinja, stara okrog 300 let, ki jo je pred 20. leti dal v hrambo nekdanji učenec naše šole. Ob obisku pred nekaj leti, je rekel, da ne ve, kaj delamo s to skrinjo, saj se mu zdi vedno lepša in v boljšem stanju. V zbirki imamo tudi dele opreme vojakov iz Soške fronte. Podarili so nam jih zbiratelji iz Posočja, ki so nam na ekskurziji predstavljali teren, kjer so potekale frontne linije. Drugo leto bo stoletnica začetka prve svetovne vojne, tako bodo tudi ti predmeti počasi praznovali stoletnico. Nekaj čez sto let starosti pa imajo deli pohištva: postelja in dve omari. Okoli 80 let šteje komplet mize, stolov in dveh nočnih omaric. Imamo tudi nekaj kuhinjskega orodja (mlinček za mletje mesa, pripomoček za pasiranje).

V šolski zbirki imamo tudi zanimive kose tekstila. Najstarejši so štirje kosi, ki so stari okrog 100 let. Gre za dvojne ženske spodnjice, ki še niso imele elastike ampak vrvico, spodnjo obleko in poporodni pas. Poleg tega imamo še oblačila za dojenčka, ki je prav tako staro okrog 100 let in tudi mlajša oblačila. Najmlajši kos otroškega oblačila je dekliški plašček, star 12 let. Podoben mu je tudi deški plašček, ki pa je star okrog 30 let.

Med brskanjem po zbirki smo odkrili tudi zelo star mikroskop. Ker nas je zanimalo, če še vedno deluje, smo ga tudi preizkusili. Na naše veselje je še vedno deloval. Ima kar nekaj pripomočkov. Ima več različnih leč, s katerimi lahko nastavljam povečavo. Shranjen je v leseni škatlici, ki je bila narejena ravno za ta mikroskop. Vse je še vedno dobro ohranjeno. V učilnici imamo tudi dve leseni skrinji. Obe sta v začetku služili vojakom v vojski. Ena je iz Kraljevine Jugoslavije, druga pa iz Socialistične federativne Jugoslavije. Iz starih časov naše šole imamo tudi omaro in mizo, ki še vedno služita svojemu namenu v zgodovinski učilnici, čeprav sta bili nekoč del opreme ravnateljve pisarne. V zgodovinski učilnici je ohranjena še originalna lesena tabla, ki se lahko premika in še

vedno služi svojemu namenu. Takšnih tabel ne delajo več. Del opreme učilnice je tudi star radio, ki je bil nekoč zelo cenjen, danes pa na žalost več ne deluje. Prinesla ga je nekdanja učenka naše šole.

Pred našo zbornico imamo tudi starinsko blagajno.

Naštela sva najbolj zanimive primerke naše šolske zbirke. V naši učilnici, kjer so tudi mize in stoli stari in so pravzaprav v zelo slabem stanju (škripajo, niso stabilni) se kljub temu dobro počutimo. To je prava zgodovinska učilnica. Mi pa vsi skupaj Kobalov kulturni drobiž.

VIRI:

1. http://www.zpm-mb.si/attachments/sl/285/Najdbe_iz_pozne_bronaste_dobe_na_Pobrezju.pdf
(dostop 13. 10. 2013).
2. http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf
(dostop 23. 9. 2013).
3. Zgodovinska zbirka Kobalov kulturni drobiž.

*Rene Zorec, Luka Gerželj, učenca 8. razreda OŠ Draga Kobala Maribor, mentorica: Marjetka Berlič.

ŽUPNIJSKI PARK PRI SV. BARBARI

Sara GRADIŠNIK, Maj HUSAR, Jelka POLANEC *

ZBIRATELJSTVO

Zbirateljstvo je ljubiteljska ali profesionalna dejavnost posameznikov, društev in ustanov, ki se ukvarjajo z ustvarjanjem raznih zbirk predmetov, umetniških del ali primerkov fosilov, mineralov, kamnin iz narave. Zbiratelji v svetu so ustanovitelji večine ustanov po različnih državah. Predstavili bomo zbirko Karla Vogrina, župnika pri Sv. Barbari na Koreni.

ZG. KORENA

Zg. Korena je naselje, ki se nahaja v občini Duplek. Na vrhu 392 m visokega griča stoji daleč vidna cerkev Sv. Barbare iz 18. stoletja.

ZBIRATELJ KAREL VOGRIN, ŽUPNIK PRI SV. BARBARI

Rodil se je leta 1941 v Andrencih v občini Lenart. Osnovno šolo je obiskoval v Cerkvenjaku. Potem je šel v gimnazijo v Ljubljano, kjer je leta 1962 maturiral. Po gimnaziji je šel v vojsko, nato je 6 let študiral bogoslovje. Njegova prva služba je bila v Ravnah na Koroškem, kjer je bil kaplan eno leto, tri leta v Mislinji in leta 1972 je prišel v Koreno kot župnik. Obenem pa je bil tudi župnik na Vurberku. Leta 2001 je dobil največjo nagrado - Zlati grb občine Duplek. Dobil je tudi veliko drugih priznanj za urejenost in lepoto okolice cerkve, kot so: zlata vrtnica, zlata metla in bronasti častni znak za ureditev kraja. Zbiral je stare kmetijske pripomočke iz okolice.

ŽUPNIJSKI PARK SV. BARBARA

Leta 1972 je začel urejati park, imenovan Župnijski park pri Sveti Barbari, v katerem je predstavljena njegova zbirka. K zbiranju ga je navdušilo hortikulturno društvo Maribor, katerega član je tudi postal. Za urejanje zbirke je skrbel sam. Ker je za to potrebno veliko oskrbe in denarja in ker tega ni, leseni izdelki večinoma propadajo. Za oskrbo je potrebno narediti veliko stvari, kot na primer orodja premazati in obnoviti.

ZBIRKA KARLA VOGRINA

- najpomembnejša je kočija Antona Martina Slomška, ki je bila last mariborskih škofov pri družini Špes v Pesnici. Bile so štiri takšne kočije, pripeljane pred Nemci v času II. svet. vojne, da so jih skrili. Tri kočije so se izgubile, eno pa je dobil župnik leta 1978 pri družini Špes, kjer je bila skrita. Bila je v slabem stanju in zbiratelj jo je dal očistiti, vendar za obnovo ni bilo denarja. Šele pozneje jo je generalno obnovil njegov sorodnik gospod Alojz Kuplen iz Cerkvenjaka. V preteklosti so se s to kočijo vozili imenitni gospodje, tako kot tudi Anton M. Slomšek, kajti kočija je bila takrat prevozno sredstvo. Kočije so vpregali s konji;
- stiskalnica za vinsko prešo iz leta 1859, ki je bila last cerkve. Naenkrat iztisne tudi do 1000 litrov mošta;
- slamoreznica, ki deluje s pomočjo kolesa in ima 2 noža, s katerima so rezali slamo in delali krmo za živino. Zraven je še majhna ročna slamoreznica, ki jo je gospod pripeljal iz Cerkvenjaka;
- stopa, kamor se je dalo pšeno - ajdova kaša;
- stroj za platno ali statve, tudi pripeljan iz Cerkvenjaka. Z njim so delali rjuhe, srajce, vreče, vse, kar so potrebovali. Starinski stroj je iz leta 1860. Lastniki so bili družina Kocuvan;
- vejalnik, pripeljan iz Cerkvenjaka, z njim se veje žito. To je žitni čistilnik za odstranjevanje plev in primesi pri žitu, velike, lesene grablje;
- vitelna mlatilnica;
- žrmlje;

- zunanja, stara cerkvena ura, iz leta 1871;
- vodnjak;
- voz, v katerem so prevažali mrtve ljudi (voz, ki ga ima ta zbiratelj, je prevozil 479 faranov župnije Sv. Barbare v Slovenskih goricah);
- avto mercedes iz leta 1950;
- mitnica in kamnit nabiralnik;

V župnišču najdemo tudi:

- staro peč, uro, pohištvo, telefon, porcelan (star okrog 250 let).

Veliko orodja je pripeljal s svoje domačije, nekaj predmetov pa je dobil od okoliških krajanov.

ZBIRATELJ V SKRBEH

Za to zbirko je potrebno veliko oskrbe in denarja in ker tega ni, leseni izdelki večinoma propadajo. Korenski župnik jo ohranja in skrbi za njo, kolikor je v njegovi moči, vendar je to vedno težje, ker ima težave z zdravjem. Župnik je to zbiral ljubiteljsko in s tem ohranja kulturno dediščino. Če nihče ne bo priskočil na pomoč, bo zbirka žal propadla.

ZAHVALA

Zahvaljujemo se g. župniku, da nam je predstavil svojo zbirko in približal čas, ko so kmetje veliko del opravili ročno.

VIRI IN LITERATURA:

1. Peter Likar, Mladim raziskovalcem. Samozaložba v sodelovanju s TDS SKD Korona plus p.o. Ljubljana, 1991.
2. V ogledalu časa: zbornik občine Duplek, (odg. urednik Marjan Toš), Občina Duplek, Duplek 2006.
3. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Zbirateljstvo> (12. 10. 2013).
4. Karel Vogrin, župnik pri Sv. Barbari (ustni vir).

*Sara Gradišnik, Maj Husar, Jelka Polanec, učenci 8. razreda OŠ Duplek, mentorica: Marjetka Bezjak.

ZBIRKA TURKERIJ NA PTUJSKEM GRADU

Saška BERLIČ, Lučka KALIGARIČ, Filip POLNER*

ZBIRKA TURKERIJ

Skupina 47 slik, imenovanih turkerije, je ena izmed najbolj raziskanih in javnosti predstavljenih zbirk Pokrajinskega muzeja Ptuj. Uvrščamo jo med srednjeevropske serije slik s turškimi motivi, ki so nastajale po naročilu vojskovodij, ki so se bojevali v turških vojnah, in diplomatov, ki so potovali na Orient ali se udeležili odposlanstev v Osmansko cesarstvo. Turkerije naj bi pomenile slike s turškimi motivi. Vendar so v ptujski zbirki med njimi tudi upodobitve, ki ne prikazujejo le Turkov.

Slike iz ptujske zbirke turkerij so del obsežne galerije, ki so jo grofje Herbersteini in grofje Leslieji v 17. stoletju naročili za opremo vurberškega gradu. Zbirka je nastala po sijajni diplomatski misiji Valterja grofa Leslieja (stric Aleksandra grofa Leslieja) v Istanbul v letih 1665 in 1666.

GROFJE HERBERSTEINI IN LESLIEJI

Snovalci te velike slikarske galerije niso arhivsko potrjeni. Vurberška galerija slik je najbrž nastala po naročilu Kristine Krescencije, grofice Herberstein, kar potrjuje vsebina slik in naslikani detajli. Poroka Aleksandra Leslieja s Kristino Krescencijo Herberstein leta 1682 je bila povod ne samo za gradbena dela na gradu, ampak tudi za naročilo nove slikarske opreme. Tematika slik, ki so nastale v letih ok. 1670 in 1680, se odlično ujema z lastnostmi grofovskih hiš, ki sta se s to poroko združili. Pogum, bojevitost in slava Lesliejev so se povezali z bogastvom in lepoto dedinje Kristine Krescencije Herberstein.

Leta 1907 je Janez Jožef, grof Herberstein, zbirko slik s turškimi motivi prenesel na ptujski grad in večino namestil v slavnostno dvorano.

VURBERŠKA GALERIJA SLIK 17. STOLETJA

Turkerije, 47 slik s turškimi motivi z vurberškega gradu, lahko razvrstimo v več serij.

Prva serija zbirke

V prvi seriji zbirke je upodobljenih 16 portretov »knezov, generalov in ministrov«, ki so krojili usodo velikega dela Evrope v letih 1656-1669. Slike so kopije predlog in v večini primerov so njihova oblačila na slikah razkošnejša. Najbrž so delo enega samega mojstra.

Druga serija zbirke

Iz druge skupine zbirke turkerij je ohranjenih 12 slik sultana, spahija, janičarja in dam iz Osmanskega imperija. Skupina je nastala ob naslonitvi na serijo bakrorezov francoskega slikarja Georgesa de la Chappella. Povod za nastanek Chappellovih grafičnih listov bi utegnili biti potešitev radovednosti neke francoske grofice, kakšne so neki njene vrstnice na osmanskem dvoru. Umetnik je upodobil dvanajst dam različnih narodnosti in veroizpovedi, odetih v svilene tančice, brokat in krzno. Poudarjeni so ženski čari in globoki dekolteji oblačil.

12 slik iz druge vurberške serije je delo 2 slikarjev. Prvi je upodobil sultana Mehmeda IV., spahija, janičarja, Judinjo, Grkinjo-vladarico Aten, Turkinjo na konju in Vaščanko z otoka Kios. Drugi mojster je naslikal Grkinjo, Armenko, Perzijko, Tatarko in Turško plesalko.

Zaradi stilnih značilnosti lahko v serijo slik, nastalih po Chappellovih predlogah, uvrstimo še štiri dopasne upodobitve Orientalk in sliko Afričana, ki bi lahko bil varuh sultanovih žena in vodja temnopoltih evnuhov. Dopasne upodobitve so nastale kasneje.

Tretja serija zbirke

Tretja serija vurberških slik sestoji iz 14 kostumskih slik, na katerih so upodobljeni predstavniki tujih kultur iz daljnih dežel. Od celo postavnih slik so ohranjeni dva para Orientalcev, par Afričanov, par Indijancev in par

Kitajcev ter posamezne upodobitve domnevne Indijke, Afričana in Indijanke ali Egipčanke; na zadnji sliki pa sta upodobljena Turek in Orientalni vojščak z dolgim čopom. Slike so personifikacije tujih dežel, predstavljajo določeno ljudstvo, kulturo ali kontinent.

V neposredni vsebinski zvezi z vurberško serijo slik dam iz Osmanskega imperija je skupina šestih upodobitev evropskih plemkinj. K seriji prištevamo še domnevni portret Kristine Krescencije Herberstein-Leslie. Skupaj z možem Aleksander Lesliejem sta na stenah svojega gradu najbrž želela ustvariti pendant: na eni strani turške na drugi evropske dvorjanke.

ZAKLJUČEK

V ptujskem muzeju sta ohranjeni kar 102 slike z vurberškega gradu iz 17. stoletja, kar je edinstven primer v slovenskih gradovih. Skupina 47 slik, imenovane turkerije, se odlikuje predvsem zaradi kulturnozgodovinskih vrednosti. V njih se zrcali samopodoba in svetovljanstvo domnevne naročnice Kristine Krescencije grofice Herberstein, hčere nepomembnega štajerskega grofa, ki se je s poroko z Aleksandrom grofom Lesliejem smela uvrstiti v vrste najvišjega angleškega plemstva. Galerija slik odseva plemiško kulturo, izobrazbo, politično dogajanje, etnološko poznavanje tujih kultur 17. stoletja na Štajerskem in celo refleksijo o družbeni vlogi ženske. Zbirka turkerij nam tudi razkriva, kako se je v 17. stoletju razvila splošna in bolj verodostojna podoba Turkov. Te slike prikazujejo, da so se Evropejci, ki so iz različnih vzgibov obiskali Istanbul, dali upodobiti v turških oblačilih – po modi, ki se je nadaljevala v kasnejših stoletjih. Tudi Turki so si v istem času prizadevali za pridobitev natančnih podatkov o Evropi in Evropejci. Takratne diplomatske misije niso bile le politične dejavnosti, temveč so pustile tudi pečat na kulturnem področju. Hkrati pa dokazuje, da lahko srečanje različnih kultur, celo v težkem političnem ozračju, ustvari močno združevanje na področju umetnosti.

VIRI IN LITERATURA:

1. Podoba Turkov v Evropi v 17. stoletju, dr. Nazan Ölçer, dr. Filiz Çağman, dr. Polona Vidmar, Univerza Sabanci, Muzej Sakipa, Sabancija, Istanbul 2005.
2. Pokrajinski muzej Ptuj, Turkerije, orientalski in krepostni junaki, - prof. Aleš Arih, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 2007.
3. Rodbina Leslie iz kraljestva Stuartov v Habsburško cesarstvo, prof. Aleš Arih, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 2009.

*Sara Berlič, Lučka Kaligarič, Filip Polner, učeni 8. razreda OŠ Duplek, mentorica: Marina Herman.

ETNOLOŠKA ZBIRKA GOSPODA GRILA V RAČAH

Brina GRAIF, Laura PUKL, Leila RUP *

Gospod Zvonko Gril je ustanovitelj zbirke starih predmetov, ki so razstavljeni v gradu Rače. Rodil se je 14. decembra 1934 v Brezuli pri Račah. Po končani osnovni šoli v Podovi je šolanje nadaljeval na Nižji gimnaziji in kasneje na Elektrogospodarski šoli Maribor. Po poklicu je bil elektromonter, z veseljem pa se je posvečal tudi svojim številnim hobijem: zbirateljstvu, petju, igranju harmonike in drugih instrumentov, planinarjenju... Ob službi, ki jo je opravljal, pa tudi vseh stvarih, ki jih je počel v prostem času je naletel na veliko različnih ljudi pa tudi predmetov, ki jih ljudi niso več uporabljali. Tako je začel predmete zbirati, menjavati ter tudi odkupovati. Zbirka je začela nastajati s starimi urami, nato pa je zbirateljstvo razširil na vse vrste starih predmetov. Ustvaril je veliko zbirko, obsegajočo več kot tisoč predmetov. Žal je gospod 16. januarja 2001 umrl, zdaj pa za zbirko skrbijo njegovi potomci.

Zbirka sodi med večje zasebne zbirke, saj je v njej zbranih približno 4500 predmetov, glede na namembnost in uporabnost jih lahko razvrstimo v več skupin:

ZBIRKA SVETIL

Obsega svečnike, petrolejke, karbidovke, rudarske svetilke, železničarske svetilke, luči iz kočij in vozov in hišne svetilke. Svetilke datirajo iz 19. in 20. stoletja.

ZBIRKA GLASBIL IN NAPRAV ZA REPRODUKCIJO ZVOKA

Zbirka glasbil je zelo bogata, saj obsega številne instrumente, kot so harmonika, kontrabas, trobenta, gosli, citre, klavir, ki je star kar 100 let, cimbele, klarinet... Izredno aktualni pa sta napravi za reprodukcijo zvoka, to sta gramofon in pa lajna. Gramofon in Grilove zbirke še vedno reproducira zelo dober zvok, ohišje ima kovinsko dekoracijo in tudi leseni del ohišja je zelo lepo izrezljan. Kovinska troblja ima premer 0,5 metra, glasbo pa reproducira iz vinilnih plošč. Lajna iz Grilove zbirke še vedno reproducira zvok, so pa pri popravilu ugotovili, da ta lajno sodi v serijo lajn, ki so bile izdelane za invalidne vojake iz časa francoske revolucije, priloženih pa je tudi veliko perforiranih igralnih trakov.

ZBIRKA STENSKIH UR

v Grilovi zbirki kulturne dediščine so predstavljene predvsem stenske ure. Nekatere ure so ure z utežmi, druge z vzmetmi. Kar dve tretjini ur še vedno dela. Mnoge ure v zbirki je gospod Gril sam popravil in uravnal. Najstarejša ura v zbirki je iz leta 1830.

ZBIRKA LONČENE IN KOVINSKE POSODE

Lončevina v Grilovi zbirki kulturne dediščine obsega predvsem lončarske izdelke nekdanjih lončarjev iz Rač, ki sta oskrbovala kupce na Dravskem polju. Pred drugo svetovno vojno in še dve desetletji po njej sta v Račah delovali dve lončarski delavnici, to sta bili lončarstvo Gril in pa Rajšp. Večinoma sta ti lončarski delavnici izdelovali posodo, cvetlične lončke in tudi drugo lončevino (lončeno cedilo, lončena škropilnica, lončen vrč za vodo).

ZBIRKA POLJEDELSKEGA ORODJA

V Grilovi zbirki je zbranega veliko orodja in pripomočkov, ki so služili za različna poljedelska opravila. Med poljedelskimi napravami so ohranjene: stopa, naprava za rezanje, komat za konja, telega za krave, nagobčniki za živino, sejalnik, cepci za mlačev, plug, kose, vile, grablje, sita, škropilnica na kolesih za škropljenje vinograda in še veliko drugih pripomočkov.

ZBIRKA OROŽJA IN VOJAŠKE OPREME

Gospod Gril je v svoji dolgoletni zbirateljski dobi zbral kar nekaj primerkov starega orožja in vojaške opreme, ki sodita v čas 19. in 20. stoletja. V zbirki so različne pištole, sablje, čelade, posebej zanimiva je skodelica iz granate iz 1. svetovne vojne.

ZBIRKA NABOŽNIH PODOB IN KIPCEV

Zbirka vsebuje veliko slik predvsem z nabožno vsebino, kar nekaj jih prikazuje prvo obhajilo, tudi križanje Jezusa in pa Devico Marijo, zanimivi pa so tudi hišni oltarčki.

ZBIRKA STARIH KNJIG

Kjer še posebej izstopa Habsburška kronika in pa stari potni listi, nekateri še iz časa Kraljevine Jugoslavije.

ZBIRKA RAZLIČNIH TEHNIČNIH PREDMETOV

Gospod Gril je v svoji zbirki zbral in ohranil tudi številne predmete tehnične dediščine, ki so z razvojem tehnike prenehali opravljati svojo funkcijo. Med te predmete sodijo stari fotoaparati, šivalni stroji, pisalni stroji. Večina teh predmetov datira iz 20. stoletja.

Del eksponatov je popisano in strokovno ocenjeno s strani Pokrajinskega muzeja iz Maribora. Po mnenju gospoda Aleša Gačnika, dr. muzeologije je ta zbirka ena večjih in najbogatejših v tem delu Slovenije. Zbirko pa si je ogledal tudi g. Janez Bogataj, vodilni slovenski etnolog in predavatelj na oddelku za etnologijo in antropologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Žal zbirka nima strokovnega popisa in natančnega opisa izvora predmetov. Za nekatere predmete se je dalo natančno ugotoviti starost in izvor, za mnoge pa žal ne.

Prvi obiskovalci Grilove zbirke so prihajali na ogled že takoj po otvoritvi razstavnega prostora v prostorih stare OŠ v Podovi, leta 1990. Nato pa so redno prihajali na ogled zbirke v grad v Račah. Do sedaj si je zbirko ogledalo že okrog 9 tisoč obiskovalcev. Za strokovno voden ogled s predstavitvijo eksponatov, zlasti glasbil, skrbita gospa Nevenka Hameršak Gril in njen brat Marjan Gril.

Zavedanje pomena kulturne dediščine za narod je pomembno, saj nam to daje prepoznavnost in izvirnost. Ceniti našo dediščino pomeni ceniti delo naših prednikov in spoznavati naš napredek in razvoj. Zasebnim zbirateljem starin, kot je bil tudi gospod Zvonko Gril gre zahvala, da se ohranjajo pomembni materialni viri, s pomočjo katerih odkrivamo in spoznavamo življenje naših prednikov.

VIRI IN LITERATURA:

1. Ustni vir Nevenka Hameršak Gril, Rače.
2. Raziskovalna naloga: Grilova zbirka kulturne dediščine. Marina Gril, Klemen Hameršak in Gregor Falež. Rače.

*Brina Graif, Laura Pukl, Leila Rup, *učenke 9. razreda OŠ Fram, mentorica: Tanja Ajd Krampl.*

KNJIŽNI MOLJI

Lea Diana DAJČMAN*

BIBLIOFILIJA - ZBIRANJE KNJIG

Zbirateljstvo "je sistematično zbiranje materialnih in nematerialnih pričevanj o naravni, kulturni in tehnični dediščini"¹. Ločimo zasebno in institucionalno zbiranje. Pri prvem gre predvsem za zbiranje dragocenih predmetov, pri drugem pa se zbiranju pridružita tudi raziskovanje in predstavljanje zbirk. Zbiranje je širok pojav. Že nekateri otroci zbirajo npr. prtičke, magnetke, pez figurice, znamke ... Na drugi strani pa so zbiratelji (npr. umetniških slik, razglednic, orožja ...), ki poleg zbiranja predmete tudi dokumentirajo, razvrščajo v zbirke in proučujejo ter jih kupujejo na mednarodnih dražbah. Zbiralci se razlikujejo tudi po tem, ali se z dejavnostjo ukvarjajo predvsem iz navdušenja ali zaradi denarja; najpogosteje pa so kombinacija obojega. Nekateri zbirajo tudi knjige.

Zbiranje knjig ni tako pogosto, sploh v Sloveniji. Človeka, ki zbira knjige, imenujemo bibliofil, ljubezen do knjig pa bibliofilija. Ime izhaja iz starogrških besed: biblos - knjiga in philia - prijateljstvo. Bibliofil je torej posameznik, ki ima rad knjige in se veliko ukvarja z njimi. Po navadi so bibliofili tako navezani na svoje zbirke, da jih ne bi dali za nič na svetu. Obiskujejo antikvariate, dražbe, brskajo po katalogih in vzdržujejo stike z drugimi zbiralci, saj pridejo tako do najzanesljivejših informacij. Imajo svoje privatne knjižnice.²

Pri zbiranju so za zbiratelje knjig pomembne različne stvari. Vsebinska ima redko prednost pred formo. Njihove zbirke so polne dragih, redkih, posebnih, starih, iskanih knjig. Zaželeno je, da je izdaja knjige prva, da je v knjigi podpis avtorja, da je vezava nenavadna; nekaj posebnega so izdaje z napakami. Za nekatere zbiratelje so kriteriji ohranjenost, opremljenost, ilustracije, posvetila ali nekdanje lastništvo knjige.³

Po svetu je veliko bibliofilskih klubov, ki združujejo ljubitelje knjig. Pri nas deluje Slovensko bibliofilsko društvo (Bukvarna na Kongresnem trgu v Ljubljani). Ustanovljeno je bilo leta 1986 v okviru Društva bibliotekarjev Slovenije.⁴ V Mariboru so leta 1995 ustanovili Društvo ljubiteljev knjig Ciproš z Bukvarno v prostorih Pekarne.⁵

Začetki zbirateljstva knjig segajo v 15. stoletje (torej se je zbiranje knjig rodilo takrat, ko se je rodila tiskana knjiga), in sicer smo s tem začeli Evropejci; največje dosežke pripisujemo Angležem. Najpomembnejši slovenski zbiratelji so bili Žiga Zois, Jernej Kopitar, Janez Vajkard Valvasor, Matija Čop, Rudolf Maister ...

Bibliofili prispevajo k ohranjanju kulturne dediščine. Številne današnje knjižnice so nastale iz zbirk bibliofilov, ki so ustanovam podarjali ali prodajali svoje zbirke. Tako so postale dostopne tudi širši javnosti. Zbiralec starin Ciril Ulčar opisuje zbiranje kot "ponarodelo plemenito dejavnost, ki brez prestanka in z veliko dobre volje in kančkom želje po prikazu osebnega uspeha rešuje pozabljeno, izgubljeno in razpršeno narodno bogastvo ter ga ohranja kot prispevek k muzejskim in osebnim zbirkam".⁶

»ČE NISI NOR, NE MOREŠ BITI ZBIRATELJ.«

Z mentorico sva obiskali bibliofila Braneta Ravnjaka iz Kamnice. Razkazal nama je svojo zbirko, ki obsega več kot 10.000 enot. Knjige so bile prav zares povsod. Majhne, velike, zelo stare, mlajše, zelo lepo okrašene in tudi takšne, ki niso bile videti čisto nič posebnega. A verjamem, da ni prav nobena knjiga v njegovi zbirki navadna in da je na vsako posebej zelo navezan. Pravi, da mu knjige pomenijo vse. V svoji knjižnici preživi po deset ur na dan.

Knjige zbira že od svojega desetega leta. Ker starši niso imeli denarja za Čebelico in Sinjega galeba (otroški reviji iz njegovih mladih let), je začel iskati stare knjige.

¹ Enciklopedija Slovenije, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2001, 15. zv., str. 99.

² <http://sl.wikipedia.org/wiki/Bibliofilija>.

³ Ciril Ulčar, Zgodbe iz bolšjaka, Modrijan, Ljubljana, 2012.

⁴ <http://sl.wikipedia.org/wiki/Bibliofilija>.

⁵ <http://kid.kibla.org/~bukvarna/>.

⁶ Ciril Ulčar, Zgodbe iz bolšjaka, Modrijan, Ljubljana, 2012, str. 9.

Po njegovi oceni ima eno najboljših privatnih knjižnic v Sloveniji. Zbira večinoma knjige prve izdaje - starost knjig je zanj manj pomembna. Pomembnejša se mu zdi iskanost. Zanimive se mu zdijo tudi knjige s podpisom avtorja in knjige, ki so bogato ilustrirane ali imajo grafike ter druge dodatke. Knjigam dodaja tudi dokumente, pisma, znamke, razglednice in še kaj, kar knjige dodatno obogati in jim daje večjo tematsko širino. Računalnika sploh ne uporablja, dela si le sezname v glavi ter na papirju. Najljubše knjige nima, ker pravi, da so mu ljube vse. Najbolj ponosen pa je na zbirko Antona Aškerc, saj ima vse njegove knjige v prvi izdaji.

Je tudi član Slovenskega bibliofilskega društva. Sodeluje s Trubarjevim antikvariatom in številnimi zbiratelji. Knjige tudi prodaja, številne pa je podaril Pokrajinskemu arhivu Maribor.

Med najpomembnejše knjige in dokumente v svoji zbirki uvršča:

- prve izdaje slovenskih pesnikov in pisateljev;
- prvo izdajo Zdravljice v Kranjski čbelici;
- Dunajski zvon, Ljubljanski zvon, Zora;
- Matico, zbornik Matice;
- pismo, ki ga je Aškerc pisal na Dunaj študentu medicine;
- eno najlepših izdaj Kralja Matjaža iz leta 1921;
- originalne podpise vseh mariborskih škofov;
- grboslovno knjiga v usnju z zlato obrezo ...

Gospod Ravnjak je bil zelo zgovoren in dobre volje. Vidim, da v svojem hobiju uživa. Sam pravi: "Če nisi nor, ne moreš biti zbiratelj." Od njega sem odšla polna novih znanj. Že tako ali tako imam rada knjige, ampak zdaj sem postala njihova še večja prijateljica.

VIRI IN LITERATURA:

1. Peter Prohart, Jernej Debevc, Zbiram, torej sem, raziskovalna naloga Mladi za napredek Maribora, 2011.
2. Grant Uden, Understanding book-collecting, Antique Collectors' Club, Woodbridge, Suffolk, 1982.
3. Ciril Ulčar, Zgodbe z bolšjaka, Modrijan, Ljubljana, 2012.
4. Enciklopedija Slovenije, 15. zvezek, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2001.
5. <http://si.wikipedia.org/wiki/Bibliofilija> (26. 9. 2013).
6. <http://kid.kibla.org/~bukvarna/> (5. 10. 2013).

*Lea Diana Dajčman, učenka 7. razreda OŠ Janka Padežnika Maribor, mentorica: Andreja Lorenci.

VINOGRADNIŠKI MUZEJ KEBL

Jakob RADMILOVIČ *

Človek že od prazgodovine za sabo pušča sledi svojega dela. Danes si zelo prizadevamo, da ohranjamo sledi preteklosti v različnih muzejih: zgodovinskih, arheoloških, vojaških, tehniških, pomorskih, naravoslovnih, šolskih, etnoloških. Meni so najbolj všeč muzeji, ki predstavljajo dogajanje na Zemlji, ko človeka še ni bilo. Navdušujejo me dinosavri. Prav poseben odnos imam do muzeja v mojem domačem kraju. Dobro ga poznam, večkrat sem ga obiskal in sodeloval na prireditvah ob otvoritvi tematskih razstav.

V Svečini imamo etnološki Vinogradniški muzej. Nekdanja viničarska hiša stoji na robu vinograda in gozda na vrhu slemena, ki mu od nekdanj rečemo Kebl. Hiša stoji ob slovensko-avstrijski meji, nekdanj na skrajnem robu države Jugoslavije, danes na prehodu v svet evropske unije. Hiša je bila na začetku 21. stoletja v razpadajočem stanju in zaraščena v grmovju. Moja babica, Marija Radmilovič, je iskala novo lokacijo za etnološko zbirko, ki jo je začela zbirati v svečinskih hišah proti koncu osemdesetih let 20. stoletja. 1990. leta ji je uspelo ustvariti vinogradniški muzej na Kopicah, v viničarski hiši na griču nad vasjo Svečina. Najemna pogodba za gostovanje muzejske zbirke je trajala 10 let. Ker so lastniki hiše potrebovali prostore za lastne stanovanjske potrebe, je bilo treba najti novo lokacijo. Kmetovalec, Andrej Marko iz Zgornje Kungote, je z veseljem predal hišo na Keblu v dvajsetletni najem Turističnemu društvu Svečina. Društvo se je zavezalo, da bo hišo obnovilo in v njej postavilo etnološko vinogradniško zbirko. Člani društva so jeseni 2002 začeli s čiščenjem okolice hiše, 2003 so se začela izvedbena dela za obnovo hiše. Marija Radmilovič je vodila obnovo hiše s skupino prostovoljcev iz svečinskega turističnega društva. Arhitekt, Peter Požauko, je narisal načrte za obnovo zgradbe. Vsa gradbena dela so izvajali sami, vendar pod nadzorstvom Jelke Skalicky iz Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Obnova je bila zahtevna, saj je izračun statike zgradbe pokazal, da so temelji izredno slabi. Potrebno je bilo popraviti celotno ostrešje, prekriti ostrešje z opeko, porušiti že propadel gospodarski del hiše ter ga na novo zgraditi po vzoru starih temeljev. Na novo zgrajen gospodarski del hiše je obit z lesenimi deskami kakor je bilo prvotno. Zunanje stene so na novo ometali z mešanico blata in slame. Stene preše so bile kamnite, vendar precej porušene, zato jih je bilo treba obnoviti. V stanovanjskem delu hiše je kuhinja, soba za viničarja in gospodarjeva soba s hodnikom, ki povezuje stanovanje in prešo. Stene so na novo ometali, strope obili z deskami. Pod stanovanjskim delom hiše je vinska klet, ki jo je bilo potrebno očistiti. Material za obnovo hiše (opeko, les, kamenje, blato, slamo) so prostovoljno prispevali domačini.

Danes je viničarija odeta v milo sončno rumeno barvo, na oknih s križi cvetijo pelargonije, v senci krošenj na dvorišču lahko pokusimo kulinarične dobrote, v kleti je ponudba dobrih svečinskih vin. Vinogradniški muzej na Keblu nam odpre vrata za dogovorjene skupine in ob nedeljskih popoldnevih ob pomladi do jeseni. Možni so vodeni ogledi po stalni razstavi in občasni tematski razstavi.

Pod vodstvom Marije Radmilovič, vodje Vinogradniškega muzeja na Keblu, se izvajajo različne dejavnosti. V hiši je postavila etnološko zbirko v dveh delih, tretji del je v lesenem gospodarskem poslopiju.

Vso vinogradniško in kletno orodje je zbrano v preši. Orodja so podarili svečinski vinogradniki Vinko Šerbinek, Franc Vidovič, Anica Elšnik, Vrezner Milena. Na stenah so risbe, ki ponazarjajo vsa letna opravila v vinogradu, na preši in v kleti. Narisal jih je akademski slikar Ervin Kralj na osnovi demonstracij Hribernik Jožeta iz Svečine.

V stanovanjskem delu hiše je nekaj avtentične opreme iz hiše, veliko stanovanjske opreme je podarjena in zbrana v svečinskih hišah. V kuhinji je zidan štedilnik, tobl (miza in nočno ležišče za otroke), leseni skledniki, burkle, lončena posoda, lesen in aluminijast kuhinjski pribor, kozarci... V sobi viničarjev je skromna oprema: miza, kolovrat, bogov kot, omara in drobni predmeti. V gospodarjevi sobi je postelja, miza, obešalnik z oblekami, sobno leseno stranišče, nabožne slike, predalnik in oprema za britje. Stanovanjski del zbirke se ves čas dopolnjuje.

Tretji del zbirke je v leseni lopi. Tam najdemo leseni voz....

Etnološka zbirka je dovolj bogata, da vseh predmetov nimajo razstavljenih, hranijo jih na podstrešju. V podstrešnem delu obnovljene zgradbe je tudi razstavišče, kjer se letno pripravljajo razstave. Doslej so se zvrstile naslednje tematske razstave: čevlarska delavnica, krojaška in šiviljska obrt, pokrivala, cvetno nedeljske butare in velikonočni običaji, pleskarski vzorci, vse kar se nosi, poročni šopki...

Na Keblu se letno prirejajo prireditve, ki obujajo ljudske običaje: na Jakobovo se postavlja klopotec, na dan pred 1. majem se postavlja mlaj, za Martinovo se krsti vino.

Vodja Vinogradniškega muzeja na Keblu, Marija Radmilovič, ves čas vzorno sodeluje s strokovnimi službami Pokrajinskega muzeja Maribor. Njihovi strokovni sodelavci so opravili evidentiranje predmetov. V restavratorskih delavnicah, ki jih vodi Irena Kacafura, se je v zadnjem desetletju očistilo in obnovilo veliko muzejskih predmetov. Delavnica ima varovalno in izobraževalno funkcijo.

V času lanskega tedna otroka se je na Keblu zbralo 80 otrok prve in druge triade osnovne šole Kungota in obeh podružnic. Učiteljice so skupaj z Marijo Radmilovič izvajale delavnice v katerih so se otroci preizkusili v različnih delih, ki so jih včasih opravljali na podeželju: ličkanje koruze, luščenje fižole, pranje perila, grabljanje listja... Vinogradniški muzej na Keblu ima izjemno vrednost za ohranjanje in varovanje kulturne dediščine našega vinorodnega kraja. Je edini muzej v naši občini, bogati turistično ponudbo na Svečinski pohodni poti in dopolnjuje kulinarčno ponudbo kmečkega turizma. Muzej ima izjemne izobraževalne in vzgojne možnosti. Marija Radmilovič je rešila še eno staro hišo na robu slovenskega narodnega ozemlja pred propadom. Hiša je zasijala v novi stari podobi in ponudila bivanje številnim predmetom, ki pričajo o delu nekdanjih svečinskih rodov. Za svoje delo je prejela Steletovo priznanje.

VIRI:

1. Intervju z Marijo Radmilovič (ustanoviteljica vinogradniškega muzeja v Svečini.
2. Muzejska zbirka Kebl.
3. Arhiv Turističnega društva Svečina.

*Jakob Radmilovič, učenec 7. razreda OŠ Kungota, mentorica: Marica Čerič.

PRIMOŽ PREMZL, založnik, galerist, avtor in soavtor mnogih publikacij in neutruđen zbiratelj mariborskega domoznanskega gradiva

Vita BRAČKO, Ana GEDL, Tjaša LAH *

Leta 1986 je na oddelku za fiziko Pedagoške fakultete v Mariboru zaključil višješolski študij, leta 1992 pa ustanovil svoje založniško in galerijsko podjetje. Doslej je založil in izdal 40 knjig s področja umetnosti, zgodovine in etnologije. Po njegovem mnenju je najpomembnejša izdaja popolni faksimile mesta Ptuj iz leta 1376, ki ga je izdal leta 1998.

Primož Premzl je kot otrok začel zbirati različne sličice, ki so se lepile v albume, nato značke in znamke. Ob mednarodnem letu otroka (1979) je zase izdelal prvi katalog znamk. Po odsluženem vojaškem roku je med študijem začel resneje zbirati razglednice. Spoznal je starejšega zbiralca Jakoba Ciglarja in ta ga je navdušil, da je začel zbirati stare razglednice Maribora in okolice. Kot učitelj fizike je svojo službeno pot začel leta 1987 na Osnovni šoli Ludvika Pliberška. Kmalu mu je bila ponujena služba galerista v takrat edini prodajni galeriji v Mariboru. Ker ga je to bolj zanimalo, je z veseljem sprejel novo delo. Od leta 1992 deluje v svoji založbi in galeriji. V tridesetih letih zbiranja je nastala zbirka več kot 10.000 razglednic in fotografij ter veliko število grafik. Hrani jo v svoji galeriji kot Zasebno domoznansko zbirko Primoža Premzla. Namenjena je raziskovalcem, knjižnim objavam, razstavam ... Še vedno se posebej posveča razglednicam Maribora in bližnje okolice. Stare razglednice veljajo danes za zapuščino prednikov z neprecenljivo kulturno vrednostjo, pomembne pa so tudi za preučevanje preteklosti, poleg tega pa so za številne zbiratelje duhovno bogat konjiček.

Kot galerist prireja občasne razstave ter prodaja umetniške slike, grafike, kipce...

Med številnimi, do sedaj izdanimi knjigami, je kot založnik izdal tudi naslednja dela:

- **Pozdrav iz Maribora**, (1992). Mesto na razglednicah v letih 1882 do 1945. Knjiga je bila izdana v slovenskem in nemškem jeziku, nastala je v sodelovanju s Pomursko založbo. Objavljenih je 200 starih razglednic mesta Maribor in bližnje okolice.
- **Statut mesta Ptuj 1376**, (1998), je eno izmed najpomembnejših besedil slovenske pravne in zgodovinske vrednosti, je edini srednjeveški mestni statut, ki je nastal na celinskem delu slovenskega ozemlja.
- **Stara Kaiserjeva suita 1824–1833**, (1999), s faksimilom četrte izdaje zemljevidov Celjskega in Mariborskega okrožja.
- **Mariborske vedute**, (2004), v besedi in sliki predstavlja Maribor od sredine 17. do začetka 20. stoletja. Veduta sicer pomeni pogled na kraj ali mesto z določene točke. Kot soavtor in založnik je knjigo pripravil 11 let. Med izdanimi knjigami mu pomeni največ. Ima jo za svoje življenjsko delo.
- **Petindvajset let Glazerjevih nagrad**, (2011). V knjigi je zbral in uredil okoli 100 biografij pomembnih ustvarjalcev na področju kulture v Mariboru, ki so prejeli to nagrado.
- Leta 1997 je sodeloval pri izdaji obsežne monografije **Pošta na slovenskih tleh**. Knjiga je posvečena 100-letnici poštne palače v Ljubljani. Njegovo prispevek opisuje zgodovino razglednic na slovenskem. Na osnovi tega besedila je napisal tudi geslo **razglednica** za Enciklopedijo Slovenije.

-Do sedaj je izdal dva turistična priročnika o Mariboru, in sicer **Vodnik po Mariboru in njegovi okolici (2000)** in **Maribor 2012 – EPK**. Z njima omogoča domačim in tujim turistom nazoren ogled mesta in okolice. Še posebej je to bilo pomembno v letu, ko je Maribor nosil naziv Evropska prestolnica kulture.

Za posebne dosežke na področju kulture je v letih 2002 in 2012 prejel Glazerjevo listino. V obrazložitvi listine za leto 2002 je zapisano:

»Primož Premzl se je posvetil izdajanju bibliofilskih domoznanskih del s pretežno kulturnozgodovinsko tematiko v najširšem pomenu. Gre za publikacije, ki jih zaradi lokalne specifikke, vrhunske grafične dovršenosti, visokih proizvodnih stroškov in

nizkih naklad ne more v sedanjih razmerah sprejeti v svoj program nobena večja slovenska založba. ... Najpomembnejši in najbolj občudovanja vreden pa je žlahtni entuziazem, s katerim Premzl opravlja svoje založniško poslanstvo – entuziazem, ki ne pozna malodušja, tako značilnega za naš čas in naše mesto, entuziazem, ki mu ni noben načrt neuresničljiv in preveč tovegan, čeprav drzno izziva preračunljivo tržnost in plehko profitarstvo. Brez Premzlovih založniških dosežkov bi marsikatero mariborsko kulturnozgodovinsko pričevanje ostalo še dolgo v ranljivem, težko dostopnem unikatu ali razpršeno v domala neznanih virih. Po zaslugi njegovih edicij postajajo naša redka ohranjena pričevanja naposled vsakomur dostopna.«

Primoža Premzla smo skupaj z mentorico obiskale v njegovem umetniškem kabinetu v Slovenski ulici v Mariboru. Ko smo vstopile v kabinet, smo videle veliko lepih stvari. Bilo je polno umetnin in starih razglednic. Pogovor z njim je bil zelo zanimiv in poučen. Predstavil nam je svoje delo in preteklost. Tudi me smo se prepričale, da mu delo pomeni veliko zadovoljstvo. Ko odrastemo, si tudi same želimo takšno službo, ki bi združila hobi in poklic.

Za Primoža Premzla smo se odločile zato, ker je naš krajan, je poseben, edinstven, ker je obiskoval našo šolo, ker smo ponosni nanj...

VIRI IN LITERATURA:

1. Sašo Radovanovič, P. Premzl: Pozdrav iz Maribora. Mesto na razglednicah v letih 1882 do 1945.
- 2- Primož Premzl, Razglednice na Slovenskem; Pošta na slovenskih tleh; Maribor, 1997, str. 380–403.
3. Mitja Čander, Primož Premzl, Maribor 2012 – EPK; Umetniški kabinet Primož Premzl; Maribor 2012.
4. <http://www.primozpremzl.si/galerija.php> 7.10.2013.
5. <http://www.rtv slo.si/firbcologi/novica/101>(14.10.2013).

* Vita Bračko, Ana Ged in Tjaša Lah, učenke 5. razreda OŠ Malečnik, mentorica: Marija Gerlič.

ZBIRATELJSTVO IN OBISK PRI ZBIRATELJU ZORANU KOVAČIČU

Eneja SAJKO, Sara RUBIN, Jan ANTOLIČ *

Ker je tema letošnjega Malega simpozija zbirateljstvo, smo se odločili, da obiščemo enega izmed njih. Bili smo pri Zoranu Kovačiču, mladem zbiratelju, ki je prof. zgodovine in je bil v lanskem šolskem letu na naši šoli zaposlen kot pripravnik.

Gospod Zoran Kovačič nam je najprej predstavil nekaj splošnih podatkov o zbirateljstvu. Izvedeli smo, da zbirateljstvu z drugo besedo rečemo tudi kolekcionarstvo. To je ljubiteljska ali profesionalna dejavnost posameznikov, društev in ustanov, ki se ukvarjajo z zbiranjem različnih predmetov: umetniška dela, fosili, minerali in kamnine ...

Večino danes slavnih zbirateljskih ustanov so ustanovili zbiratelji po svetu. Brez zbirateljev danes ne bi bilo velikih, pomembnih galerij, muzejev, lapidarijev, muzejev na prostem, arboretumov, kinotek ... Po njihovi zaslugi se ohranja tudi velik del tehniške in druge kulturne dediščine, ki bi sicer odšla v pozabo.

Zbiratelji navadno zbirajo vse življenje. Po njihovi smrti se zbirka preda sorodniku ali prijatelju, upajoč, da se bo zbiranje nadaljevalo. Najhuje za zbiratelja je, da je prisiljen zbirko prodati zaradi kakršnihkoli razlogov. V zbiranje se navadno vložijo veliko denarja in časa, za vse skupaj pa je potrebno tudi veliko volje. Na predmete so zbiratelji običajno zelo navezani in imajo zanje velik pomen.

V Sloveniji je pogosto zbiranje predmetov iz 1. in 2. svetovne vojne. Muzej v Pivki ima razstavljeno težko orožje, to so tanki, topovi ter oklepna vozila. V muzeju v Kobaridu je prikazano dogajanje med prvo svetovno vojno na soški fronti.

Danes je v svetu poznanih veliko področij zbiranja. Gotovo ste že slišali za ljudi, ki zbirajo poštna znamka. Takim pravimo tudi filatelisti. Ljudje, ki zbirajo knjige, se imenujejo bibliofili. Filografi pa se ukvarjajo z zbiranjem podpisov. Navdušenci nad vojaško opremo so zbiratelji militarij.

Prav s tem se ukvarja zbiratelj, ki smo ga obiskali - Zoran Kovačič je navdušen nad zbiranjem vojaške opreme in denarja. Zbirateljem denarja pravimo tudi numizmatiki.

Sam zbira predvsem onesposobljeno orožje, vojaška pokrivala, obuvala, oblačila - uniforme, značke in ostalo vojaško opremo. Povedal nam je, da če hočeš v svoji zbirki imeti usposobljeno orožje, moraš reševati posebne psihološke teste in tako pridobiti posebno dovoljenje.

Zelo rad se ukvarja tudi s poustvarjanjem zgodovine, ko se ljudje oblačijo, govorijo in nasploh obnašajo tako kot v preteklosti, da bi čim bolj prikazali zgodovino. Takšen primer je tudi Kulturno zgodovinsko društvo Triglav, ki je posnelo že več filmov. Med drugim tudi Vojne igre in Trst je naš. Zoran Kovačič sodeluje na primer tudi na rimskih igrah, ki jih prirejajo avgusta na Ptuj.

Rad igra igro air-soft. To je strelska igra, v kateri se obleče kot vojak in strelja s prilagojenim, vendar na las podobnim orožjem kot v pravi vojni. Le da iz njega letijo male plastične kroglice.

Zoran Kovačič vsako leto v zbirko vložijo približno do tisoč evrov. Zbira že od svojega osmega leta, ko je dobil prvi kovanec. V zbirki ima tako originale kot replike. Najprej nam je podrobneje predstavil nekaj pokrival iz zbirke. O vsakem predmetu, ki je v njegovi zbirki, ima g. Zoran Kovačič bogato znanje. Tako nam je razložil, kdo je

predmet uporabljal, kdaj ga je uporabljal in kakšne so bile zgodovinske okoliščine, v katerih se je predmet uporabljal. Najbolj zanimiva se nam je zdela kapa bosanskega vojaka, ki sicer po obliki izhaja iz Turčije (turški fes). Kapo so nosili bosanski pripadniki SS divizije. Bosna in Hercegovina je bila med drugo svetovno vojno v okviru Neodvisne države Hrvaške. V bosansko SS divizijo so se vključevali predvsem prostovoljci, ki so imeli lepe spomine na nekdanjo Avstro-ogrsko monarhijo oz. so bili potomci Nemcev na tem ozemlju. Enota je veljala za zloglasno in znana tudi po številnih vojnih zločinih. Videli smo tudi nemško oficirsko kapo. Je kamnito sive barve, okoli ima speljano pleteno vrvo. Podčastniki in navadni vojaki so okoli kape nosili črn trak. Na kapi SS oficirja je bil znak nemškega orla s kljukastim križem in mrtvaška glava. Svetlo zelene kape so imeli varnostni policisti. Rumeno pokrivalo so nosile signalne enote, alpinske enote pa so imeli sive.

Večina opreme v njegovi zbirki je nemške, nekaj pa tudi partizanske. Da se je vojaška oprema razlikovala, so imeli na njej različne znake. Nemška oprema je imela kot znak orla, ki drži kljukasti križ. Orel predstavlja germanske narode, kljukasti križ pa v hinduizmu predstavlja srečo in harmonijo. Različne organizacije so si znak priredile in ga žal uporabljale v ne častne namene. Pomembnost so označevali različni robovi na plaščih in našitki zvezdic na ramenih.

Uniforme so bile prilagojene letnim časom, zato pa so jih imeli več. Razvijali so različne kamuflaže, da bi se čim bolj skrili na terenu, zato so bile te pozimi bele, spomladi in jeseni pa so nosili iste, saj so bile te obojestranske. Uniforma je morala biti prilagojena tudi na temperaturo in dejavnost vojakov. Kar nekaj takšnih uniform (originalov in replik) nam je pokazal naš zbiratelj.

Zbiratelj Kovačič nam je pokazal še nemško vojaško obutev, in sicer vzdržljive usnjene škornje, ki so bili zelo visoki in je zanje bilo potrebno kar nekaj usnja. Sčasoma, ko je Nemčija prehajala v krizo, usnja je začelo primanjkovati, bilo je dražje in zato so škornji postajali krajši. Pozimi so k takim nizkim škornjem nosili gamaše. Gospod Kovačič ima tudi zelo obsežno zbirko orožja. Puške so replike. Najbolj uporabljena nemška puška se je imenovala karabinjer 98, MP44/STG44 in je bila pa jurišna puška. Videli smo tudi repliko puške Thompson, ki so jo uporabljali ameriški vojaki.

Gospod Kovačič nam je pokazal še telečnjak. To je torba iz telečje kože ali usnja ter iz platna za na hrbet ali za čez ramo. Zanimive so bile tudi: menažka (to je posoda za hrano), čutarica s filcem, posoda za plinsko masko in plinska maska, zaščitna očala, molitvenik, lopata, ki so jo vojaki nosili okrog pasu in oprtnik. Vsa ta oprema je bila za vojaka zelo težka.

Gospod Zoran Kovačič pa ni samo zbiralec militarij ampak tudi dolgoletni numizmatik. Kot smo že prej omenili, zbira denar že od svojega 8. leta, ko je dobil prvi kovanec. Numizmatiki imajo najraje takšen denar, ki je redek. Pri pomembnosti najbolj šteje pogostost, kraj in leto izdaje, prodajna, nominalna vrednost ter možne napake na denarju. Numizmatika je zelo široka veda. V njo se tako kot v večino panog zbiratelji resno poglobljajo.

»Na tem svetu, kjer so si ljudje tako različni med seboj, verjetno ni vrste umetniškega, naravnega, obrtnega, industrijskega ali oblikovnega izdelka, ki ga nekdo ne bi zbiral.«

»Zbirateljstvo je plemenita strast, je želja po pridobivanju, posedovanju, razvrščanju, zbiranju, proučevanju, študiju in estetskem uživanju. Ta strast je lahko plemenita, ne sme pa zbiralca zaslužniti – ne sme preiti v obsedenost.«

VIRI:

1. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Zbirateljstvo>.
2. <http://www.filatelija.com/modre%20misli.htm>.

* Eneja Sajko, Sara Rubin in Jan Antolič, *učenci 8. in 9. razreda OŠ Franceta Prešerna Maribor*, mentorica: Mirjana Colnarič.

ROJEN MED STARINAMI – ZBIRKA ALEŠA WENZLA

Gregor PÖRŠ*

Pravzaprav že naslov pove vse. Aleš Wenzel je pač med izbranci, ki so jim vile rojenice v zibelko položile ljubezen do starin. To je kot nekakšen genski zapis, ki se prenaša iz roda v rod. Začel je dedek, nadaljeval sin, ki je to »zastupljenost« prenesel na svojega sina. In te verige še zlepa ne bo konec. Aleš Wenzel se je rodil 13. marca 1976 v Mariboru. Tam je obiskoval tako osnovno kot tudi Srednjo ekonomsko-komercialno šolo. Njegov poklic ni povezan ne z zgodovino ne z umetnostjo, a otroštvo, ki ga je preživel med starinskim pohištvom in očetova zbirateljska strast ga močno zaznamujeta.

Zbirka starih predmetov je začela nastajati že v majhnem dvosobnem stanovanju v Mariboru in potem se je družina odločila za nakup tistega največjega predmeta, ki jim še danes nudi varno zatočišče, hiše. Iz Maribora so se preselili v Ritoznoj, takoj ko je bila zapuščena in razpadajoča baročna zidanica vseljiva. Obnovitvena dela pa seveda še zdaleč niso bila zaključena. V tej čudoviti, danes stanovanjski hiši, prebivajo tri generacije družine Wenzel in uživajo obdane z vsemogočimi starinami. Verjamem, da jim je lepo. Seveda si nekaj besed zasluži tudi sama hiša, ki stoji na sončni pristavi v Ritoznoju pri Slovenski Bistrici. Predvsem zato, ker je največji in najstarejši predmet v zbirki. Zgrajena je bila leta 1690, ta letnica je namreč vklesana v kamnit, polkrožno zaključen portal, ki vodi v veliko obokano klet. Njeni prvi lastniki so bili sami grofje Windischgraetzi. Preden jo je kupil oče Aleša Wenzla, je zamenjala kar nekaj lastnikov, ki pa so poskrbeli le za to, da je počasneje propadala. Danes je pred propadom rešena.

V pritličju in prvem nadstropju so urejeni bivalni prostori. Prvi prostor, v katerega vstopite, je majhna obokana veža, iz katere so dostopni vsi ostali kotički v hiši. V pritličju je dnevni prostor s krušno pečjo in obnovljeno črno kuhinjo. V pritličju je bila v preteklosti še shramba, ki je danes spremenjena v kopalnico, saj v času prvotnih lastnikov za to v hiši ni bilo predvidenega prostora. V nadstropju je urejeno stanovanje Aleševe družine. Vsi prostori so urejeni s pridihom nostalgije. Opremljeni so namreč z originalnim stilskim pohištvom in ostalimi okrasnimi ali uporabnimi predmeti (puternice, svetilke, ure, različni lončeni izdelki ...). Zelo lepi kosi pohištva so prav v jedilnici – kredenca in jedilna miza s stoli. Predmet, ki Aleša Wenzla spremlja že prav od rojstva, pa je meščanska garderobna omara s konca 19. stoletja. Seveda predmet ne stoji ves zaprašen v kotu, temveč ga uporabljajo v skladu z njegovim namenom.

V zbirki Aleša Wenzla je veliko unikatnih predmetov. Največ jih je iz 19. in z začetka 20. stoletja. Tako je pohištvo večinoma oblikovano v stilu bidermajer, staronemškem (altdeutsch) kot tudi v neobaročnem, secesijskem in jugend stilu. Seveda pa me med ogledom zbirke, v kateri v resnici predmetov še nikoli niso prešteli, ni očaralo samo pohištvo, ampak tudi mnogo ostalih predmetov, kot so: teniški lopar iz 30. let 20. stoletja, prenosno stranišče, ki je datirano med leti 1880–1900 in najbolj med vsemi staro kolo znamke Graziosa, narejeno v Gradcu v Graziosa Fahrradwerke Benedict Albl&Company iz okoli leta 1899, ki je zanimivo, ker je brez verige. Kot sabljač pa seveda nisem mogel mimo usnjene sabljaške maske, na katero se je lastnik podpisal in je bila narejena okoli leta 1910. In ja, prvi predmet, ki ga je v to ogromno zbirko prispeval Aleš, je bil star avstro-ogrski kovanec.

V zbirki Aleša Wenzla je še ogromno predmetov, ki jih še čaka restavriranje in prav vsi po vrsti bi bili vredni predstavitve, a o tem mogoče kdaj drugič.

VIRI:

1. Intervju z zbirateljem Alešem Wenzlom.

* Gregor Pörš, učenec 8. razreda OŠ Prežihovega Voranca Maribor, mentorica: Mojca Lipošek Zrim.

ZBIRATELJ MIŠO HÖLBL

Monika KOS*

Med najbolj znanimi mariborskimi zbiratelji je lastnik Radia city, Mišo Hölbl. Pred kratkim sem se z njim dogovorila za sestanek, mu zastavila nekaj vprašanj, na njihovi podlagi pa naredila ta prispevek.

Mišo že od leta 1959 zbira vse mogoče stvari, najprej vinilne plošče, kasneje pa tudi radijske sprejemnike, avtomobilčke (1:18), gramofone, magnetofone ter ure (replike). Čeprav zbira za svoj hobi, torej samo ljubiteljsko, meni, da njegove zbirke koristijo tudi širši skupnosti, saj imajo deloma celo muzejsko vrednost. Ima recimo skoraj vse radijske sprejemnike iz zadnjih 90 let na Slovenskem in gramofon iz leta 1898. Nekateri primerki so razstavljeni v muzeju Radia city.

O njegovih zbirkah bi lahko govorili ure in ure, danes pa se bomo osredotočili le na tisto, ki mu je najbližja in v katero je vložil največ truda – na zbirko vinilnih plošč in CD-jev. Ta obsega preko 24 tisoč primerkov vseh glasbenih zvrsti. Zadnje čase jo dopolnjuje predvsem s ploščami in CD-ji blues glasbe in lahkotnega jaza, ki jih redno naroča iz države čez lužo, torej Amerike.

Tako kot imamo vsi med svojimi stvarmi takšne, ki so nam najljubše, jih ima tudi on. To je zbirka štiriinpetdesetih plošč skupine *The Beatles*. Med njimi je tudi takšna, ki so mu jo leta 1964 podpisali in poslali kar sami člani te znamenite zasedbe. Dobil je že ponudbe za odkup kakšne od njegovih plošč, ampak še nobene ni prodal in je tudi ne namerava, čeprav je recimo samo 20 posebej redkih ovitkov vrednih več kot 50 tisoč evrov. Svoje najljubše plošče pa ne bi dal za nič na svetu.

Zmeril je omaro: malih plošč, »singlov«, ima približno 17 metrov, več kot 20 metrov pa t.i. LP-jev (»long playev«). Vprašala sem tudi, če je vse plošče oz. CD-je tudi poslušal; plošč je poslušal 90%, CD-jev pa kakšnih 30%. Meni tudi, da če bi vse poslušal v celoti, bi to trajalo 3 življenja.

Zbiranje mu je v veselje in pravi, da ga ne obremenjuje. Znamenitemu izreku rock glasbe, ki govori, da si svoboden takrat, ko nimaš več ničesar, kar bi lahko izgubil, torej ne daje nikakršnega pomena. On ima nasprotni moto: Boj se revnega človeka, saj nima ničesar izgubiti. Kljub temu se mi zdi super, da je v svoj hobi vložil toliko truda, saj so njegove zbirke res edinstvene in čez kakih 100 let bodo lahko naši potomci videli, kakšno glasbo in na kakšen način oz. na kakšnih napravah smo jo poslušali.

VIRI:

1. Intervju z zbirateljem Mišom Hölblom.

* Monika Kos, učenka 8. razreda OŠ Prežihovega Voranca Maribor Maribor, mentorica: Natalija Carmona.

TUDI OTROCI SMO LAHKO ZBIRALCI

Kornelija BABIČ, Simon BANDUR, Tilen BANDUR, Žiga BAŠELJ, Luka CEK, Ajda ČUŠ,
Tilen GALUN, Leonita MEHMETI, Klementina MEMETI, Sevdije ŠKURTA MEMETI,
Aneja MODEC, Tija MURKO, Nejc PERNAT, Renard PLAZAR, Tjan PREMZL, Jan
REICH, Pija ROKAVEC, Enya SKOK, Nika SMOGAVC CESTAR, Zala SVENŠEK, Dajana
ŠIBILA, Žan Luka VONČINA*

Skoraj vsak se vsaj enkrat v življenju odloči, da bo nekaj zbiral. Nekateri ljudje leta in leta zbirajo predmete. Včasih iz njih nastanejo zasebne zbirke ali pa celo majhni muzeji. Drugi zbirajo samo včasih, na primer ob nekem športnem dogodku, filmu, izdaji knjižne zbirke.

V razredu smo se pogovarjali o zbiranju. Ugotovili smo, da vsak nekaj zbira. Potem smo naredili raziskavo o zbirateljstvu. Pogovarjali smo se z drugimi otroki v družini, s starši in starimi starši. Zanimalo nas je, če so tudi starši in stari starši kot otroci kaj zbirali, pa tudi, če so še zbiratelji. Radi bi tudi vedeli, zakaj se ljudje odločajo za zbiranje.

Kaj je pokazala naša raziskava?

Ugotovili smo, da vsak učenec nekaj zbira: kamenčke, traktorčke, fili konjičke, barbike, sličice, igračke iz čokoladnih jajčk, dinozavre, karte, nalepke, ovitke bombonov. Tudi večina bratov in sester se je kdaj srečala z zbiranjem. Zbirajo podobne stvari kot mi, večji zbirajo posterje. Naše mame so zbirale papirnate prtičke, punčke, plišaste igrače, sličice za albume, igračke iz čokoladnih jajčk, znamke, razglednice, knjige, posterje. Očetje so zbirali sličice nogometašev, značke, znamke, stripe. Babice in dedki pa so zbirali značke, sličice nogometašev, vrečke pudingov, papirčke bombonov in žvečilke, sličice živali, znamke, rože, papirnate prtičke, kasete, gramofonske plošče. v času, ko so bili majhni naši pradedki pa otroci še niso zbirali takih stvari, saj se jih ni dobilo. Ugotovili smo, da otroci vedno nekaj zbirajo, nekateri so zbirali podobne reči kot mi, drugi pa ne, saj danes ne pišemo več toliko razglednic, športna prvenstva so pa še zmeraj. Nekateri so celo poiskali svoje zbirke in nam jih pokazali. Veliko zbirk se jih je seveda izgubilo, največ pri selitvah. Vendar smo nekateri učenci prinesli zbirke pokazat.

Ugotovili smo, da otroci zbiramo, ker nam je nekaj všeč, ker želimo imeti igralne karte, ker je neko prvenstvo in želimo izpolniti album. Velikokrat nas za zbiranje navdušijo sošolci in prijatelji, saj si izmenjujemo odvečne sličice. Včasih zbiramo, ker želimo dobiti neko nagrado. Pri zbiranju nam pomagajo starši. Včasih je zbiranje predrago in obupamo. Lahko pa se odločimo in zbiramo stvari, ki jih najdemo v okolju in nas nič ne stane.

Naša raziskava je pokazala, da večina naših staršev in starih staršev ni več zbiralcev, nekateri pa vendarle so. Ti zbirajo knjige, razglednice, školjke, magnete, starine, rože. Morda nas pa kdaj obišejo v šoli in nam prinesejo zbirke pokazat.

VIRI:

1. Anketa s sorodniki razširjene družine.

* Kornelija Babič, Simon Bandur, Tilen Bandur, Žiga Bašelj, Luka Cek, Ajda Čuš, Tilen Galun, Leonita Mehmeti, Klementina Memeti, Sevdije Škurta Memeti, Aneja Modec, Tija Murko, Nejc Pernat, Renard Plazar, Tjan Premzl, Jan Reich, Pija Rokavec, Enya Skok, Nika Smogavc Cestar, Zala Svenšek, Dajana Šibila, Žan Luka Vončina, učenci
2. razreda OŠ Starše, mentorica: Jana Dobnik.

ZBIRKA KMEČKEGA ORODJA V ZLATOLIČJU

Ana KUSTEC, Katarina ROZMAN*

Ker so tema letošnjega Malega simpozija zbirke in zbiratelji, sva v etnološkem leksikonu najprej poiskali razlago obeh pojmov. Zbirke so sistematično urejene skupine predmetov, ki so načrtno zbrani in shranjeni. Zbiratelji pa so tisti, ki zbirajo te predmete. Za večino zbirateljev je značilno ljubiteljstvo, kar pomeni, da je zbiranje njihov konjiček.

Ker je v letošnjem letu nastala zbirka kmečkega orodja in predmetov iz vsakdanjega življenja v Zlatoličju, sva se jo odločili predstaviti na simpoziju. Nekateri predmeti v zbirki so že tako stari, da jih najini vrstniki ne poznajo več.

V družini Furek so se odločili, da bodo staro kmečko orodje in druge predmete, ki jih hranijo v spomin na preteklost, primerno zaščitili in razstavili na svojem domu v Zlatoličju. V obnovljenem delu gospodarskega poslopja so postavili na ogled manjšo zbirko orodja in predmetov iz vsakdanjega kmečkega življenja, ki sta nama jo predstavila gospod Srečko Furek, lastnik zbirke in Ivan Klep, njen pobudnik.

Največji del zbirke, ki šteje okoli sto predmetov, predstavlja kmečko orodje, saj so se na domačiji v preteklosti ukvarjali s kmetijstvom. Skozi zbirko spoznavamo najpomembnejša delovna opravila na kmetiji v zaporedju letnih časov.

Košnja je delo, povezano s košenjem, sušenjem in spravi lom. Kosci so začeli kositi ob zori. V pasu so imeli privezan vodir s kamnom (oselnik z oslo). To je rožena posoda napolnjena z vodo, v kateri so imeli kamen za brušenje kose. Kose so imele lesena kosišča z ročajema za roki in jeklena rezila, ki so bila, odvisno od košnje, različno dolga. Kose za košnjo žita so imele na kosišče pritrjene lesene loke, ki so prestrezali pokošeno žito, da so nastajali snopi. Ženske so žele s srpi. Pred košnjo so kosci s klepanje ostrili rezilo kose. Pri tem so uporabljali kladivo, ki so ga imenovali »klep« in nakovalo s trinožnim stolom.

Požeto žito so mlatili s cepci, da bi tako ločili zrnje od klasja. Cepec je sestavljen iz lesenega držala, na katerega je z gibljivim delom pritrjen krajši kos grobo obdelanega lesa. Snope žita je skupina mlatičev mlatila na lesenih tleh skednja, kjer so v enakomernem ritmu udarjali po njih. Težaško delo je trajalo več dni.

Veternik ali vejalnik, imenovan po domače tudi »bindmlin«, je naprava za odstranjevanje plev iz žita. Širok lijak spušča s tresenjem žito nad veter, ki ga ustvarja vrteče se lopatasto kolo. Prvi zapis o njem je bil objavljen v »Kmetijskih in rokodelskih novicah« leta 1844, vendar so si ga lahko privoščili le bogati kmetje, saj ni bil poceni. Veternik v zbirki je bil izdelan leta 1882.

Česalnik ali škopnik je kmečko orodje podobno grabljam z dvema vrstama zob, ki se med seboj križata. Uporabljali so ga za česanje slamnatih snopov, imenovanih škope, s katerimi so pokrivali strehe kmečkih hiš. Jarem ali telege je lesena priprava za vprego živine. Enojni jarem so uporabljali za vprego ene živali, dvojni pa za par. Kmetje so jih uporabljali tam, kjer so orali z voli ali kravami, dokler niso živali pri delu zamenjali stroji. Jarem so poznali v vseh slovenskih pokrajinah. Največkrat so jih izdelovali doma. Železne kline jarma, imenovane »teležniki«, so fantje v tistih časih radi uporabljali v pretepih.

Komat ali »homot« je lesen in z usnjem preoblečen del vprege, ki se namesti na vrat živali. Sestavljen je iz dveh lesenih ukrivljenih palic in podložne blazine, vse skupaj pa je povezovalo močno usnje, ki je bilo sešito z dreto ali usnjenimi trakovi. Z njim so povečali vlečno moč vprežene živali. Komati so bili okrašeni z medeninastimi okraski, ki so se lepo svetili.

Po napornem delu so se kmetje odžejali s pijačo, ki so jo nalili v lončene vrče. Da se ne bi razbili, so jih piskrovezi povezali z žico in jih s tem utrdili. Kmečko dvorišče so pometli z brezovo metlo in si s pomočjo »hlapca« sezuli škornje.

Veliko starega kmečkega orodja in drugih predmetov je bilo žal uničenih, saj se ljudje niso zavedali pomena ohranjanja naše kulturne dediščine.

VIRI IN LITERATURA:

1. Slovenski etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
2. <http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Kosa.JPG> (10. 10. 2013).

*Ana Kustec, Katarina Rozman, *učenki 9. razreda OŠ Starše, mentorica: Leonida Babič.*

MALI SIMPOZIJ 2014

Pokrajinski muzej Maribor
21. oktober 2014

GRAD NA MARIBORSKI PIRAMIDI, ALI GA POZNAŠ?

Marko FREŠER *

Predstavljam vam grad na mariborski Piramidi. To temo sem si izbral zato, ker sem hotel izvedeti čim več o tem skrivnostnem gradu.

Najprej sem želel izvedeti, kako vrstniki poznajo zgodovino tega gradu. Izdelal sem kratko anketo in jo razdelil med svoje vrstnike. V anketi je sodelovalo 20 učencev, večinoma iz OŠ Pesnica. Zanimali so me odgovori na spodnja vprašanja:

1. Vprašanje: Ali veš, kje v Mariboru je bil prvi grad?
2. Vprašanje: Od kod si to izvedel?
3. Vprašanje: Kdaj je bil grad na Piramidi zgrajen?
4. Vprašanje: Zakaj je bil grad zgrajen?
5. Vprašanje: Zakaj je bil grad porušen?
6. Vprašanje: Kako bi ti približal grad svojim vrstnikom?

VPRAŠANJA:	ODGOVORI:			
1.	A: Da: 15 (75 %)	B: Ne: 5 (25 %)		
2.	A: Mediji: 8 (40 %)	B: Ostanki: 4 (20 %)	C: Anketa: 2 (10 %)	D: Šola: 6 (30 %)
3.	A: 10.stol.: 4 (20 %)	B: 11. Stol.: 2 (10 %)	C: 12.stol.: 6 (30 %)	D: Ne vem: 5 (25 %)
4.	A: Nadzor: 5 (25 %)	B: Obramba: 13 (65 %)	C: Ne vem: 2 (10 %)	
5.	A: Napad: 12 (60 %)	B: Požar: 2 (10 %)	C: Drugo: 6 (30 %)	
6.	Ne vem: 10 (50 %)	Ogled piramide: 5 (25%)	Predstavitev: 4 (20 %)	Maketa: 1 (5 %)

Ugotovil sem, da večina vrstnikov (75%) sicer ve, da je na mariborski Piramidi stal prvi grad, vendar ne poznajo njegove zgodovine. Še posebej jim ni znano, kaj se je z gradom zgodilo in zakaj se je porušil.

Mariborski grad (ali kot so mu pravili »gornji grad«) naj bi nastal v 12. stoletju. Njegov nastanek povezujejo z Bernardom Spanheimskim, ki je dal zgraditi utrdbo na griču (današnja Piramida). Ker so Madžari začeli vdirati v frankovsko državo, so z gradnjo utrdbe na griču zaprli vhod v Dravsko dolino. Utrdba se je imenovala »grad v marki« (Burg in der Mark) iz česar izvira tudi ime poznejšega mesta Marburg. Prvič je grad omenjen v listini iz leta 1164. (Radovanovič, Pivka, str. 16)

Do takrat je bilo središče marke grad Hompoš v Razvanju. Lastnik gradu na griču so bili do leta 1620 deželni knezi, nato do leta 1686 grofje Khiessli, do 1727 Rosenbergi in do leta 1876 Brandisi. (Maribor, 2000, str. 83)

Da bi čim bolje izkoristili naravo, je bil grad prilagojen obli vzpetini Piramide, zato je bil petkotne oblike. S treh strani so ga obdajala strma pobočja in dvojno obzidje, severno stran pa sta varovala notranji jarek in mogočen stolp. Zaradi vsega tega je bil težko dostopen in dobro skrivališče. Deli gradu so bili:

OBRAMBNI STOLP: Stolp je bil visok približno 11-12 m, in naj bi imel 5 etaž. Bil je kvadratne oblike. Stolp je stal na najbolj ogroženi strani in varoval, da ne bi sovražnik prodril v grad. Zid je bil debel. Stolp so uporabljali tudi za opazovalnico. (Skrivnost gradu na mariborski Piramidi [online], 2014)

PALACIJ: Stanovanjski del gradu – palacij je bil postavljen na najbolj varni strani povezan z grajskim obzidjem. Prva nadstropja so bila namenjena prebivanju gospode. Stropi so bili leseni, pogosto rezljani, ali pa tudi poslikani.

OBZIDJE: Obodni zid, ki je segal v višino 2,10 m.

Ostali deli gradu, ki so se pri arheoloških izkopavanjih pokazali, so še bili: arkadni hodnik, veža, notranje dvorišče in grajska klet. (Cafnik, [online], 2014)

Mariborski grad je svoj pomen izgubil že v začetku 16. stoletja. Leta 1587 je grad delno pogorel. Požar je povzročila strela. V 17. stoletju je bil razpadajoči grad prazen, občasno je bila v njem vojaška posadka. Grofje Khiesli so grad še vzdrževali, Brandisi pa so ga po letu 1727 zanemarili, tako da je postopoma propadal, dokler ga leta 1784 niso porušili in na tem mestu iz ostankov gradu postavili obelisk, ki je spominjal na piramido, po kateri se grič danes imenuje Piramida. Vanjo je leta 1821 udarila strela in na tem mestu so postavili Marijino kapelico, ki stoji še danes.

Pisnih virov o gradu je ohranjenih zelo malo, zato so pomembni izsledki arheoloških izkopavanj, ki so se začela v 80. letih 20. stoletja. Po 25-letni prekinitvi so tako doživela svoj višek leta 2010, ko so arheologi ponovno zavzeli Piramido in pričeli s sistematičnim arheološkim izkopavanjem. Odkopali naj bi približno polovico gradu, predvsem zahodni del. Izkopali so več kot pet ton materiala, keramike, kosti, kovine, lesa, kamna ali arhitekturnih elementov, ki jih ima v hrambi Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Najbolj dragocena izkopanina je pečatnik Ulrika Mariborskega. Večina najdenega materiala izvira iz obdobja med 13. in 15. stoletjem. (Tabla na Piramidi)

Glede na to, da je zgodovina gradu mojim vrstnikom malo znana, bi si želel, da bi jo na zanimiv način lahko spoznavali:

- z nedavnimi arheološkimi odkritji bi nas lahko poučili o delu arheologa na primeru arheološkega najdišča Piramida. Prav zanimivo bi bilo spoznati delo arheologa z vsemi pripomočki in postajami najdb, ki bi nam jih pokazali,

- učna pot bi nas lahko vodila od mestnega parka do vrha Piramide, s vprašanji o zgodovini gradu, in odgovore na vprašanja bi lahko prebrali na vrhu Piramide,

- iskanje skritega zaklada, kjer bi, s pomočjo aplikacije Geocaching, spoznali zgodovino gradu in poiskali skriti zaklad v katerem bi bila replika dragocene najdbe pečatnika Ulrika Mariborskega.

VIRI IN LITERATURA:

1. *Grad Maribor* (online). Dostopno na spletnem naslovu: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Maribor. (Uporabljeno 2.10.2014).
2. CAFNIK, M. *Srečanje med arheološko in zgodovinsko vedo na primeru gradu Gornji Maribor na Piramidi* (online). Dostopno na spletnem naslovu: www.zpm-mb.si/.../OS_Interdisciplinarno_podrocje_NKD_ZGO_Srečanje. (Uporabljeno 2.10.2014).
3. *Skrivnost gradu na Piramidi* (online). Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.rtvsl.si/kultura/razstave/stopite-v-zgodovino-gradu-marchburch-na-piramidi-kjer-je-deloval-tudi-levji-ulrik/281028>. (Uporabljeno 2.10.2014).
4. *Arheološke najdbe* (online). Dostopno na spletnem naslovu: <http://www.rts.si/arheoloske-najdbe.html>. (Uporabljeno 2.10.2014).
5. *MARIBOR. Vodnik po mestu in bližnji okolici*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2000.
6. RADOVANOVIČ, S., PIVKA, J. *Čudovita Maribor in Pohorje*. Maribor: Kapital, 2004.

* Marko Fišer, učenec 8. razreda OŠ Pesnica, mentorica: Gordana Rubelj.

KAKO SO MARIBORČANI NEKOČ POSKRBELE ZA SVOJO VARNOST

Kornelija BABIČ, Tjan PREMŽL*

V 11. stoletju so zemljiški gospodje Spanheimi na današnji Piramidi zgradili trdnjavo z imenom Trdnjava v Marki. Bila je petkotne oblike. Prostor zanjo je bil dobro izbran, saj je bila s treh strani zaščiten s strmimi pobočji, z ene pa z globokim jarkom. Iz trdnjave je bil dober pregled nad dogajanjem na polju.

Pod trdnjavo je verjetno že v 11. stoletju začela nastajati naselbina, ki se je v drugi polovici 12. stoletja razvila v meščansko naselje z imenom Marchburg. Razvoj mesta pod gradom je bilo za utrdbo usoden, saj so jo popravljali le dokler ni prenehala turška nevarnost.

Novo mariborsko naselje se ni razvilo takoj pod grajskim gričem, ker je bilo tam preveč močvirnato. Prvotno naselje se je verjetno razvilo na križišču poti na Koroško in iz Celja v Gradec.

Maribor se je razvijal v meščansko naselbino postopno. Ne vemo, kdaj točno je postal trg ali mesto, ker so zemljiški gospodi šele v poznem srednjem veku z listinami podeljevali mestne pravice. Prvič se Maribor omenja kot mesto v neki listini datirane 4. decembra 1254.

13. stoletje je v gradbeni zgodovini Maribora zelo pomembno. Takrat je mesto dobilo svojo srednjeveško podobo. Obdalo se je z obzidjem, ki je prekinilo neposredno povezavo mesta in okolice. Obzidja takrat ni varoval še noben stolp. Takrat si lahko v mesto prišel samo skozi mestna vrata, kadar so bila odprta. Obzidje je bilo postavljeno tako, da so mesto lahko branili lokostrelci. Postavitev obzidja je bil velik gradbeni podvig, saj je bilo obzidje dolgo okoli 2 km, visoko 9 m in okoli 1,5 m debelo. Obdajal ga je jarek, ki je bil širok 20 m in globok 8 m. Na južni strani ni bilo jarka, saj je tam Drava. Verjetno je pri zidavi obzidja pomagal tudi deželni knez, saj so njegovi podložniki morali pomagati pri delih.

V 14. stoletju so obzidje utrdili še z obrambnimi stolpi. Zgradili so tri oglate obrambne stolpe. V severni steni so zgradili pet odprtih pol stolpov in še dva v vzhodni steni. Naredili so tudi štiri preproste utrdbe pri glavnih mestnih vratih (Gospejinih, Ulrikovih, Dravskih in Pristaniških). Tako je Maribor postal utrjeno mesto. Okoli leta 1330 so postavili osrednji stolp ob župnijski cerkvi. Bil je obrambno središče mesta. Kasneje je služil kot zvonik. Obzidje so popravljali po potresu in požaru v 14. stoletju.

V 15. stoletju so ugotovili, da je obzidje zastarelo, saj se je način bojevanja spremenil. Na severni strani so zgradili štiri nove zaprte oglate stolpe pred obzidjem. V tem času so postavili tudi Židovski stolp. Mesto je takrat utrdilo oboje glavnih vrat, ter opremilo vzhodni in zahodni jarek z vodnima zaporama.

V 16. stoletju je vhod v mesto z rečne strani čuvalo dvoje vrat in kar precej stolpov. Sredi stoletja so modernizirali mestno obzidje in takrat so prenovili tudi obrambne zgradbe. Na novo so zgradili dve bastiji ob koroških in Ulrikovih vratih, pa tudi Sodni in vodni stolp ob Dravi. Takrat je tudi pogorel grad na Piramidi, ki so ga ponovno pozidali in je meščanom služil kot pomožna utrdba vse do začetka 17. stoletja.

Danes nas na tiste čase spominjajo vodni, židovski in sodni stolp, ki jih lahko vidimo, če se sprehodimo ob Dravi po Lentu in Čeligijev stolp, ki je skrit med zgradbami na Gregorčičevi ulici.

VIRI in LITERATURA:

1. Maribor skozi stoletja; Jože Curk in ostali; Založba Obzorja; Maribor 1991.
2. Maribor - Mesto, hiše in ljudje – Stavbna zgodovina starega mestnega jedra med sredino 18. stoletja in letom 1941; Zdenka Semič Rajh in drugi; Pokrajinski arhiv Maribor; Maribor 2012.
3. Maribor; Janez Kocmur in drugi; Mladinska knjiga; Ljubljana 1978.
4. Bogo Čerin in Franc Vogelnik; Maribor; Cankarjeva založba; Kranj 1988.

* Kornelija Babič in Tjan Premžl, učenca 3. a razreda OŠ Starše, mentorica: Jana Dobnik.

MARIBORSKO OBZIDJE

Zarja EISNER, Maša KOČET *

Mariborsko srednjeveško obzidje je nastalo v poznem 13. stoletju. V samem začetku je bilo namenjeno strogi delitvi med mestom in vasjo. Obzidje je dobilo pravi pomen komaj v 15. in 16. stoletju. Zgrajeno je bilo z namenom, da prebivalce varuje in zaščiti pred zunanji sovražniki. Trgovcem in obrtnikom je omogočalo varno prebivanje in trgovanje v mestu.

Na začetku je bilo mesto zavarovano le z jarki, okopi in lesom. Prvo obzidje je bilo zgrajeno zelo preprosto. Za merilo obzidja so vzeli pozidano črto Koroška cesta–Židovska ulica, dolžine približno 500 m, ki so jo uporabljali za omejitve skoraj kvadratnega ozemlja v izmeri približno 25 ha. Nastanek 2 km dolgega kamnitega obzidja postavljamo v čas od 1255 do 1285. Obzidje je bilo prvotno visoko 7 do 8 m in debelo 1,5 do 1,9 m, brez stolpnih oporišč in s tremi preprostimi zidnimi vrati. Obzidje so dograjevali in utrjevali vse do konca 18. stoletja. Notranjo stran obzidja je spremljal lesen mostovž, zunanjo stran 20 do 30 m širok in 6 do 8 metrov globok jarek. Zaradi novega obzidja so morali spremeniti tudi prometno ureditev. V 19. stoletju je prav obzidje postalo ovira za širitev mesta in prometno povezavo z okolico.

V prvi četrtini 14. stoletja je obzidje na vogalih dobilo tri okrogle odprte stolpe ter tri glavna mestna vrata: Gospejna - Koroška, Ulrikova - Graška in Dravska, njihova pot pa je vodila do glavnega trga. Pozneje je mesto dobilo še druga vrata: Grajska, Pristaniška, Mesarska in Židovska. Na južni strani je bilo obzidje zaradi bližine Drave nenapadljivo. Mestne utrdbe so bile v teku 14. stoletja večkrat popravljene, dopolnjene z vmesnimi šalastimi stolpi. V teku 15. stoletja so utrdbe opremili s 5 do 6 metrov širokim predzidjem in štirimi kvadratnimi do 20 m visokimi stolpi vzdolž severnega obzidja. Čeligijev stolp, včasih imenovan tudi Močni, Mučilni, Črni, je bil zgrajen leta 1460 in ima podobo kvadratnega stolpa, ki je bil visok 20 m in pokrit z zatrepano streho. Njegovi ostanki spominjajo na zadnjo utrdbo v severnem robu mariborskega obzidja. Na jugovzhodnem mestnem vogalu so postavili Židovski stolp, ob njem sinagogo, ki je bila vpeta v južno obzidje. Leta 1465 je bil obnovljen tudi Tabor ob južnem mostišču. Čeprav je mesto Maribor leta 1469 osvojil Andrej Baumkirchen s plemiško najemniško vojsko, je bilo mestno obzidje kos madžarskemu obleganju leta 1481, turškemu pustošenju med leti 1471 do 1494 ter velikemu turškemu obleganju septembra 1532. Zgodba o junaškem krojačku, ki se je splazil iz mesta, in z dvigom zapornic ob Treh ribnikih omogočil, da je jarek z vodo dodatno okreplil obrambo mesta, nam govori prav o tem, da je bil Maribor izjemno dobro utrjeno mesto.

V 16. stoletju je bilo obzidje že zastarelo, zato so se odločili za ponovno prenovo, ki je potekala med 1549 do 1562 z denarno pomočjo štajerske dežele. V obzidje so dodali strelne line, saj se je pojavilo strelno orožje. Dogradili in utrdili so posamezne utrdbe in mestna vrata. Gradnjo so prevzeli italijanski arhitekti: Andrea in Domenico de Lallo in drugi. Jože Curk navaja, da je mesto imelo 7 vrat: hišasta Koroška (s padno mrežo, dvižnim mostom, z barbakanom), stolpasta Graška (s padno mrežo, dvižnim mostom, z barbakanom), vežasta Dravska (s padno mrežo) ter 4 zidna vrata: Pristaniška, Židovska, Grajska in Mesarska. Mestno obzidje je bilo utrjeno s številnimi stolpi. Štirje vogalni stolpi: okrogli jugozahodni iz leta 1310, severozahodni, ki je imel prvotno kvadratni tloris, kasneje pa obliko okroglega bastiona in severovzhodni, omenjen 1380 ter oglati jugovzhodni iz leta 1456. Na vzhodni strani sta bila dva šalasta stolpa. Na severni strani obzidja so bili 4 oglati in 1 šalast stolp. V zahodni obzidni stranici je bila Lubejeva hiša. Prehod čez Dravo sta utrjevala lesena tabora nad mostom in pod njim. Posebno vlogo je imel Smodniški stolp na robu rečne struge.

Italijanski renesančni gradbeniki so začeli s prenovo pri Koroških vratih. Utrdili so jih, predzidali so petkotno bastijo, ki je oklepala majhno notranje dvorišče z vijugasto speljano cesto. Bastija je imela nadstropne strelne line in močan paličast zidec. Odstranjena je bila v letih med 1828 in 1829. Nanjo spominjata dve reliefni plošči z mestnim in deželno knežjim grbom ter letnico 1552. Vzidani sta v hišah na Koroški cesti 21 in 26. Na južnem robu obzidja, tik ob Dravi, sta bili dve utrdbi. V 16. stoletju so italijanski arhitekti z obnovo obzidja prvotno imenovani Pristaniški stolp, danes poznan kot Sodni stolp, povezali z obrambnim zidom in vodnimi vrati. Tako imenovane »Benetke« so bile prvotno leseno poslopje, kasneje je bil objekt zidan in etažno dvignjen. 1967. leta so ob regulaciji Drave objekt podrli, ohranjen je le še na fotografijah. Prvotna zasnova Pristaniškega stolpa izvira iz časa okoli leta 1300, današnja podoba z značilno stožčasto streho je nastala okrog 1540. V 19. stoletju so stolp povišali in zaradi

požara po vojni obnovili. Utrdba na jugovzhodnem vogalu mesta je bila postavljena sredi 16. stoletja tik ob Dravi. Prvotno imenovan Smodniški, danes poznan kot Vodni stolp, je bil zgrajen kot petkotna renesančna bastija z opasanim paličastim zidcem. Ob koncu 18. stoletja je stolp bil pokrit z zatrečno streho, ki jo ima še danes. Med Židovskim stolpom in Vodnim stolpom je bil vezni zid s štirimi razbremenilnimi loki. Odstranjen je bil 1967 leta. Konec šestdesetih let so nivo Vodnega stolpa dvignili, saj bi lahko bil zaradi regulacije Drave poplavljen.

Med leti 1555 in 1562 je nastala glavna mestna bastija ob gradu na severovzhodu mestnega obzidja. Bastija je bila pomaknjena globoko v mestni jarek, da je s svojimi topovi lahko branila vzhodno in severno mestno stranico. Dvigala se je 8 metrov nad jarkom, na vencu je bila plitka skodlasta streha. Zidovi so bili polnjeni obloženi z obdelanim lomljencem, opremljeni z nizkimi, navzven širšimi strelnimi linami. Sočasno z bastijo je nastala vzhodna ploščad, ki je segala do Ulrikovih vrat.

Po pregonu Turkov iz srednje Evrope ob koncu 17. stoletja, postanejo mestne utrdbe nepotrebne. Mariborskega obzidja niso več obnavljali. Nikomur ni koristilo, obnove pa bi pomenile dodatne stroške v Mariboru. Proti koncu 18. stoletja je bila odstranjena taborska utrdba na južnem mostišču, 1782 so podrli severozahodni vogalni stolp imenovan tudi Stolp sv. Jurija. Okrogel bastion so podrli zaradi prometne ureditve mesta. 1797 so odstranili Dravska vrata, 1827 Graška vrata, 1829 Koroška vrata. V 19. stoletju so postopoma odstranili zahodno obzidje, Lehmanovo bastijo, štiri severne stolpe ter večino vzhodnega in severnega obzidja. Do konca 19. stoletja so zasuli večino mestnih jarkov. Benetke so bile porušene v šestdesetih letih 20. stoletja.

Danes lahko še zmeraj občudujemo ostanke mariborskega obzidja na Lentu, južnem obrobju in na jugozahodu ob mestni tržnici. Nekateri stolpi so ohranjeni in lepo vzdrževani primeri kulturne dediščine in bogatijo naše mesto s svojo arhitekturno lepoto in kulturno vsebino. Bastija, ki je vpeta v mariborski grad, je namenjena muzejskim prostorom, kjer je razstavljeno raznovrstno srednjeveško orožje. Židovski stolp z lepo ohranjeno sinagogo na Židovskem trgu nas spominja na bogat čas srednjeveškega Maribora. V stolpu je razstavišče fotografskega kluba, v sinagogi je razstavišče in primeren prostor za glasbene in druge prireditve. Vodni stolp ob Dravi je zaščitnik Drave in našega mesta na Lentu. V njem je vinoteka in večnamenski prostor za kulturne prireditve. Sodni stolp najbolj zaživi v času festivala Lent. Čeligijev stolp sameva med novimi zgradbami in je prepuščen propadu. Pojavlja se vprašanje, ali bomo dovolili, da se poruši pred našimi očmi.

VIRI IN LITERATURA:

1. Jože Curk, Mariborsko obzidje posebno v 16. stoletju, Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 51, Maribor, str. 90–108.
2. Marjan Javornik, 1992, Enciklopedija Slovenije, Ljubljana, Mladinska knjiga, str. 400.
3. <http://www.maribor.si/dokument.aspx?id=20281> (25. 9. 2014).
4. <http://www.youtube.com/watch?v=55I8Y9OqBao> (25. 9. 2014).
5. http://sl.wikipedia.org/wiki/Vodni_stolp,_Maribor (27. 9. 2014).
6. http://sl.wikipedia.org/wiki/Sodni_stolp,_Maribor (27. 9. 2014).
7. http://www.slovenia.info/si/Arhitekturna-dedi%C5%A1%C4%8Dina/%C4%8Celigijev-stolp.htm?arhitekturne_znamenitosti=2393&lng=1 (3. 10. 2014).
8. http://www.slovenia.info/si/Arhitekturna-dedi%C5%A1%C4%8Dina/%C5%BDidovski-stolp.htm?arhitekturne_znamenitosti=2309&lng=1 (3. 10. 2014).
9. <http://www.youtube.com/watch?v=55I8Y9OqBao> (5. 10. 2014).

* Zarja Eisner in Maša Kočet, učenki 8. razreda OŠ Kungota, mentorica: Mari Karnet.

MARIBORSKE ULICE NEKOČ IN DANES

Laura GRIL, Lana ŠTAMPAR*

Že leta 1209, torej v 13. stoletju, so vas pod gradom povzdignili v trg in že leta 1254 so ga prvič omenili kot mesto. Naselbina je imela seveda nemško ime, ki je izviralo iz besedne zveze »grad v marki – Burg in der Mark«, kasneje pa so to preimenovali v Markburg.

V 14. stoletju je mesto dobilo obzidje z današnjim Sodnim stolpom. Mestno obzidje je potekalo na vzhodu po današnji Svetozarevski ulici, na severu po današnji Gregorčičevi ulici, na zahodu po današnji Strossmayerjevi ulici in na jugu po današnji Usnjarski ulici ter nato po Lentu do Sodnega stolpa. O srednjeveškem poimenovanju ulic, mest in trgov je ohranjenih le malo podatkov. Večinoma se pojavljajo v srednjeveških listinah pri natančnem določanju lokacije, zemljišča, stavbe ali pa za določene osebe iz listine. Takšni posamezni podatki o imenih ulic se pojavljajo v različnih dokumentih od 14. stoletja do sredine 18. stoletja. Vzrok za tako skromno število podatkov je, da takrat niso imeli potrebe po poimenovanju vseh delov mesta, saj je bil Maribor takrat še zelo majhen (približno 1500 prebivalcev). Staro mestno jedro, ki je merilo okoli 25 ha, je bilo omejeno s treh strani. K mestu so prištevali še Koroško, Graško in Taborsko predmestje, ki leži na desnem bregu Drave. V tako majhnem mestu, ki je do sredine 18. stoletja imelo zelo malo prebivalcev, so le-ti dobro poznali vse dele mesta, saj ni bilo večje od kakšne današnje manjše vasi. Imena ulic, ki pa so kljub temu nastala, so večinoma odražala kakšno posebno dejavnost kot je bila obrt ali smer, v katero je posamezna ulica vodila (npr. Marcht – Živilski trg, danes Glavni trg, Lederergasse – danes Usnjarska ulica, Traagasse – danes Dravska ulica, Khernergasse – danes Koroška cesta). Hišne številke so nastale zaradi potrebe po lažji identifikaciji stavbe in prebivalcev oz. stanovalcev v njih. Tako je bilo z dvornim patentom, dne 15. 12. 1770, sprejeto, da se hišne številke napišejo na vsako stavbo v Mariboru (številko 1 je dobil Mariborski grad). Maribor je uporabljal tako imenovano vaško oštevilčenje. Kasneje, 1. 4. 1862, pa so na seji mestnega sveta sklenili, da se glavne ulice in trgi označijo s kovinskimi tablicami. Novi sistem za označevanje ulic je določal, da so bile na desni strani ulice parne, na levi strani pa neparne številke ulic. Imena ulic so se v 20. stoletju predvsem zaradi političnih dogodkov večkrat spremenila. V letu 1941, po okupaciji Maribora, so Nemci zahtevali ponovno preimenovanje ulic iz slovenskih imen v nemška imena. Ulice so poimenovali po nemških umetnikih, generalih, pisateljih itd., nekatera pa so kar prevedli iz slovenščine v nemščino. Razen tega, pa so Nemci po združitvi mesta odpravili tudi dvojna, ponekod tudi trojna poimenovanja ulic. Leta 1945 so se je mestni narodnoosvobodilni odbori odločili, da bodo nekatere ulice poimenovali tudi po borcih narodnoosvobodilne vojne in po slovenskih herojih.

Imena nekaterih ulic v preteklosti in njihova poimenovanja danes:

Gregorčičeva ul. – Schillerstrasse
 Strossmayerjeva ul. – Schmideregasse
 Ruška cesta – Josefistrasse
 Koroška cesta – Kärntnerstrasse
 Smetanova ulica – Mozartova ulica
 Tržaška cesta – Triester Strasse
 Trubarjeva ulica – Luther Gasse
 Turnerjeva ulica – Turner Gasse

LITERATURA IN VIRI:

1. Valentin Varl, Dušan Tomažič, Sašo Radovanovič. Mariborska zgodbe, Založba Kapital- Maribor, 1997.
2. Sašo Radovanovič. Pozdrav iz Maribora, Mesta na razglednicah v letih 1892 do 1945, Pomurska založba in umetniški kabinet Primož Premzl, D.O.O 1992.

* Laura Gril in Lana Štampar, učenki 9. razreda OŠ Prežihovega Voranca Mariobr, mentorica: Mojca Lipošek Zrim.

MARIBORSKI GRAD OD 16. STOLETJA DO ZAČETKA ŠTIRIDESETIH LET 20. STOLETJA

Timotej BEDENIK *

Predstavljam razvoj mariborskega gradu od 16. do začetka štiridesetih v 20. stoletju.

Spodnji mariborski grad je zgradil grof Brandis. Po prenovah v 15. stoletju, v katerih so posodabljali obrambne zidove, da bi se obranili pred Turki, so grad znova prenavljali zaradi potresa.

Leta 1591 je prenavo začel baron Hans Hhiessl. Prenovo je vodil občinski upravnik Mihael Naglič. Sredstva odobrena za gradnjo kuhinje in kleti so bila določena v višini 800 goldinarjev. Po izračunih zidarskega mojstra Antonia de Pigrata so potrebovali 645 goldinarjev in 24 krajcarjev. Od revizorja so dobili le 590 goldinarjev, 32 krajcarjev in 1 denarič, a brez upoštevanja stroškov za material (opeko, kamenje, apno, pesek, lesene izdelke, steklo, svinec in drugo). Iz obračuna Antonia de Pigrata je razvidno, da takratni gradbeni obseg ni obsegal samo severovzhodnega dela ampak tudi vzhodni del gradu, ki je stal med bastijo in Ulrikovimi mestnimi vrati. Odstraniti so morali mestno obzidje, ki je povezovalo severovzhodni del dvora z jugozahodnim delom bastije, obe stavbi sta bili tlakovani z opeko. Stavba je imela tri dimnike, sedlasto opečnato streho in čelno steno proti bastiji. Etaži je povezovalo manjše stopnišče v jugovzhodnem kotu. Klet je imela tri okna, kuhinjo in shrambo ob severni steni. Sobi v nadstropju sta imeli vsaka po tri okna. Pri delih so sodelovali mariborski obrtni mojstri: neznan mizarski mojster, ključavničarska mojstra Paul Zerer in Toman Hauser, tesar Ahac Petschcher, klepar Simon Aksemiolin in steklar Toman Heinburger. Celotni stroški ključavničarskih storitev so znašali 46 goldinarjev, 32 krajcev in 2 denariča. Vsa dela skupaj so stala 601 goldinarjev, 46 krajcarjev in 1 denarič. To je za 11 goldinarjev in 14 krajcarjev presehalo proračun. Obnove dvora so sledile v 17. stoletju, zaradi požara leta 1601. Obnova je trajala tri leta. Še en požar je sledil leta 1610. Mariborski grad je bil prenovljen do leta 1614, obnova pa je stala 500 goldinarjev. Za ta denar so obnovili tudi ostrešje.

Z dednim lastništvom Khiesslov, od leta 1590 baronov in od leta 1623 grofov, se je začela pisati nova zgodovina mariborskega gradu. Nekdanji deželno knežji dvor se je spremenil v gradbeno in tudi pomensko v grad. Doživel je vrhunec večstoletnega razvoja. Khiessli so ga leta 1620 kot dedni lastniki dvora začeli oblikovati (graditi) po lastnih idejah in zamislih. Z njimi se je dvor vizualno spremenil, vendar je bastija bila še vedno mestna last. Po letu 1640 so gradu dogradili arkadna hodnika, ki sta povezala tri stolpiče. Hodnika sta omogočila boljši komunikacijski sistem. Jurij Jernej Khiessel je kupil tri meščanske parcele z dvema hišama in kletjo. Poslopja pa je tam zgradil šele njegov naslednik Hans Jakob, ko je leta 1666 postal polnoleten. V njegovem času je grad dosegel vrhunec. Najprej je leta 1668 že pet let porušeno mestno obzidje zahodno od gradu v zahodnem dvorišču obnovil, nato je dal zgraditi vodnjak. Gornjo etažo glavnega poslopja je rezprezentančno predelal piano nobile in jo opremil z bogato štukirano in poslikano viteško dvoranjo. Prezidal je severni trakt z vstavitvijo notranje stene, v pritličje pa dodal notranje stopnišče in v nadstropje arkadni hodnik. Severni trakt je obdržal domestikalno vlogo, iz vhodnega dela pa so shrambe in konjske hleve preselili v stavbe okoli zunanjega dvorišča. V njem so uredili prostore za grajsko osebje. V času vladanja Rosenbergov, od leta 1686 do leta 1727, je grad preživel le manjše predelave. Večje predelave so se lotili, ko so ga prevzeli južno tirolski grofje Brandisi (1727–1876), zlasti v času Jakoba Franca Adama, ki je umrl leta 1746 in Henrika Franca Adama, ki je umrl leta 1790. Že leta 1727 so obnovili vse štiri stolpe. Nekoliko so jih še nadgradili v gobasto laternasto ostrešje. Nato so z arkadnim mostovžem prek sredine vzhodnega dvorišča povezali viteško dvoranjo. Leta 1733 so obnovili njeno zunanjo fasado. Zakristijo kapele so nadzidali z oratorijem in ga s stopniščem povezali z nadstropjem arkadnega hodnika. Leta 1750 so od mesta kupili bastijo in jo s tem enakovredno vključili v grajski sestav. Leta 1763 so ob dvajseti obletnici bitke pri Parmu, v kateri je padel eden od Brandisov, dali s fresko poslikati osrednje polje stropa v viteški dvoranji. Odstranili so jugovzhodni stolpič. Z 19. stoletjem se je začel razpad grajskega stavbnega kompleksa, kot je že bilo

omenjeno, je grad izgubil dva stolpiča – enega leta 1751, drugega pred letom 1795. Tako mu je ostal le jugozahodni del, ki je dobil uro in je postal zvonik privilegirane loretanske kapele. Leta 1843 pa so odstranili Ulrikova vrata ter južno grajsko posest. Leta 1871 so podrli tudi dvoriščni portal zaradi gimnazije. Zahodni del grajskega kompleksa je v 20. stoletju hitro propadel. Leta 1929 so upravno poslopje predelali v kavarno Astoria. Leta 1938 so podrli stanovanjski stolp in leta 1940 v zahodnem dvorišču zgradili kino. Leta 1933 je občina kupila grad od trgovca Vilija Berdajsa in v njem zgradila muzej ter ga tako rešila pred propadanjem.

LITERATURA:

Jože Curk, Mariborski grad, Maribor: Pokrajinski muzej, 2007.

* Timotej Bedenik, *učenec 8. a razreda OŠ Selnica ob Dravi, mentorica: Emica Škrinjar.*

ŽALOST IN TUGA JE STRUPENA KUGA

Luka OPREŠNIK *

V prispevku me zanimata nadlogi, ki sta naše mesto prizadeli v preteklih stoletjih. Z besedo nadlogi mislim na požare ter kugo ali črno smrt. Vesel sem bil, ker je o teh temah veliko napisanega. Predelal sem literaturo in na terenu spoznaval spomenike, ki so v zvezi s požari in kugo.

POŽARI IN SV. FLORIJAN

Požari v srednjeveških mestih so bili zelo pogosti. Hiše so bile večinoma grajene iz lesa ter krite s slamo. Le redke hiše so bile v celoti iz kamna. Seveda so bili tudi gasilci, a tem je uspelo pogasiti le majhne požare. Maribor je pretrpel veliko požarov, nekateri so bili povzročeni čisto nedolžno, recimo med kuhanjem ali osvetljevanjem, drugi pa namenoma, recimo med turškimi vpadi. Izmed številnih požarov imamo ohranjena poročila le o šestih. Kar štiri so se pričeli na Koroški cesti. O požaru leta 1513 sem zasledil, da je pogorela velika večina Maribora vključno s starim rotovžem, ki je stal nekje na Koroški cesti. Dve leti pozneje so zgradili novi rotovž na osrednjem mestnem trgu, kjer stoji še danes. Leta 1648 je Maribor pogorel v dveh urah. Izbruhnil je v Mali Gosposki ulici (danes Jurčičeva ulica). Ponovno je pogorela velika večina mesta vključno z rotovžem, cerkvami ter skladišče s hrano in municijo, kar je povzročilo eksplozijo. Leta 1650 je mesto ponovno prizadel požar. Izbruhnil je v hlevu na Koroški cesti, povzročil pa ga je hudobni vojak. Meščanom je uspelo rešiti veliko imetja ne pa tudi mesta, ki je pogorelo. Požar leta 1700 je prav tako izbruhnil na Koroški cesti blizu mestnih vrat. Povzročil ga je nekdo, ki je streljal na lastovko in zadel slamnato streho ter požgal skoraj celotno mesto. Ostala sta stolnica in Minoritski samostan. Zadnji hud požar je izbruhnil leta 1797. Požar se je širil po Splavarskem prehodu, do mesarskih stojnic v Vojašniški ulici in uničil delavnice v Usnjarski ulici, se nato širil v Židovsko in Vetrinjsko ulico in popolnoma uničil mesto vse do Naskove hiše.

Sveti Florijan je po stari legendi zaščitnik gasilcev, varuje pa mesto pred poplavami in požari. Okoli leta 1700 so meščani dali postaviti na Grajski trg njegov kip. Po mnogih krajih na našem današnjem ozemlju je bilo v preteklosti razširjeno izročilo, da naj se na 4. maj ne kuri. Še posebej naj tega ne bi počele ženske, ker naj bi to prineslo hudo nesrečo. 4. maj je god svetega Florijana. Našel sem tudi pregovor, ki pravi: »Saditi fižol na Florjana, je dovolj zarana«.

Otroci v svoji igri večkrat izberejo vlogo gasilca. Tudi pesnik Tone Pavček je zapisal:

*»Hotel sem biti nedavno tega
 nekaj, kar je glavno in slavno.
 Recimo: gasilec z brizgalno.«*

Dragotin Kette je pisal o svetem Florijanu:

*»Pa sveti Florjan
 bo kmalu zvonil,
 zvonil bo zaman,
 ah, zaman bo gasil:
 Fuj, fuj, cicifuj...«*

ŽALOST IN TUGA JE STRUPENA KUGA (slovenski pregovor)

Kuga ali črna smrt, kot so jo poimenovali, je bolezen, ki jo povzroča bakterija *Yersinia pestis*. Poznamo več vrst kuge, in sicer glede na prizadeti del telesa. Še danes komu, ki kihne, rečemo na zdravje. Tudi to je povezano s kugo, saj se je določena vrsta kuge pričela s kihanjem.

O kugi v Mariboru nimamo veliko informacij, a nekaj podatkov je ostalo. Prvič se je kuga v Mariboru pojavila 1624, sočasno pa je napadla tudi Slovensko Bistrico. Notranjeavstrijska vlada je zato takoj poslala zdravnika, dr. Hanibala Bottitonija, ki je prišel iz Benetk. Zaradi cene in morda nepoznavanja nemškega in slovenskega jezika pa je moral zbežati, saj bi ga jezni meščani drugače ubili. Kuga je bila od 15. do 18. stoletja omenjena šestkrat, najhujša pa je bila v letih 1680–81, ko je pobila 483 ljudi, kar je pomenilo tretjino prebivalcev takratnega Maribora. Ljudi so večinoma pokopali na zemljišču južno od sedanjega frančiškanskega samostana. Na kugo nas danes spominja kužno znamenje, ki stoji na Glavnem ter kapela sv. Barbare na Kalvariji. Meščani so leta 1657 dali viliti novi zvon za stolnico, ki so ga posvetili sv. Roku v zahvalo za rešitev. Zanimivo je, da je na Koroški 24 (Gospejna ulica 2) hiša, ki ni veliko spremenjena vse od 16. stoletja. Te hiše tudi ni prizadel noben požar, njenih prebivalcev pa ne kuga. Skupaj z mentorico sva fotografirala in dokumentirala stavbe in spomenike, ki so povezane s požari in izbruhi kuge. Ugotovil sem, da so nekateri spomeniki lepo ohranjeni, Koroška cesta pa še v glavnem čaka na prenovo.

VIRI IN LITERATURA:

1. Jože Curk, Maribor, vodnik po mestu in okolici, Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor, 2000 .
2. Valentina Varl, Dušan Tomažič, Sašo Radovanovič, Mariborske zgodbe, Založba Kapital, Maribor, 1997.
3. <http://pgd-zbk.si/o-drustvu/zgodovina-gasilstva/sveti-florjan/> (dostop 5. 10. 2014)
4. <http://www.hervardi.com/pregovori.php> (dostop 5. 10. 2014).
5. http://www.gasilec.net/uploads/datoteke/Razstava_kadetnica_2012%2010_gas_vozila.pdf (dostop 4. 10. 2014).
6. <http://www.krvavci-vrh.si/gasilci/Florjan.htm> (dostop 3. 10. 2014).
7. http://isn.zrc-sazu.si/files/file/Traditiones/Traditiones_35_1_separati/TR351%20089-106%20Kovacic.pdf (dostop 5. 10. 2014).
8. http://sl.wikipedia.org/wiki/Hi%C5%A1a_Koro%C5%A1ka_24_in_Gospejna_2,_Maribor (dostop 5. 10. 2014).
9. <http://www.slovenskenovice.si/lifestyle/zdravje/zakaj-recemo-na-zdravje> (dostop 5. 10. 2014).

* Luka Oprešnik, *učenec 8. b razreda OŠ Draga Kobala Maribor, mentorica: Marjetka Berlič.*

MARIBOR V OBJEMU OGNJA

Ana TURK, Lara WEINGERL, Eva FREŠER*

Požari in goreče hiše so bili v srednjem veku, še bolj pa v 16., 17. in 18. stoletju, v Mariboru pogosti. Požari so hromili gospodarsko moč meščanov. Gasilci danes požar dokaj hitro pogasijo in požari niso tako pogosti. V srednjem veku pa so požari predstavljali nekaj vsakdanjega v evropskih mestih od Londona in Moskve, pa vse do Maribora in Ptuja.

PRVI POŽAR V 16. STOLETJU

Mnogi požari so za sabo pustili ogromno uničenje in večina ljudi iz Maribora je izgubila vse, kar so imeli. Prvi večji požar iz novega veka je divjal leta 1513. Mesto je pogorelo skoraj do tal. Z njim so pogorele tudi vse mariborske privilegijske listine in ostali dokumenti. Zato je cesar Maksimiljan I. ponovno potrdil njihove privilegije. Cesar je zaradi tega uničujočega požara spregledal plačevanje polnega davka in ga zmanjšal za polovico. Obdobje polovičnih davkov je trajalo šest let.

OPIS PRVEGA IZMED POŽAROV V 17. STOLETJU

Prvi požar v 17. stoletju je izbruhnil 6. maja, leta 1601 in sicer opoldne v hiši Ludvika Himelsteinerja na Koroški cesti, ki je bila zaradi požarov velikokrat prizadeta. Ohranjena so poročila o šestih požarih, od katerih so se kar štirje začeli prav na Koroški cesti. Med tem požarom je pogorela večina mesta – s cerkvenim zvonikom, rotovžem in utrdkami vred, razen dveh kletki med deželnoknežjim gradom in salzburškim dvorcem. Zapisi pravijo, da je bil pogled na mesto grozljiv. Podatek o pripovedovanju grozljivih zgodb o požarih nam zelo barvito prikaže strah meščanov pred požari. Najbolj pa je mesto prizadel zadnji požar v 17. stoletju. Tudi ta je izbruhnil na Koroški cesti.

ZAKAJ SO SE POŽARI TAKO HITRO ŠIRILI?

Požari so se izredno hitro širili zaradi ozkih ulic in hiš, ki so bile tesno skupaj. Večina tedanjih hiš je bila lesenih in pokritih s slamo, še bogati meščani so redko kdaj imeli kamnite hiše. Ogenj so v hišah uporabljali tudi za gretje in razsvetljavo, kar je še povečalo možnost požarov, sploh, če so bili meščani neprevidni in pozabljivi. Hiše na Zgornjem trgu so bile zidane, večnadstropne, bogato okrašene, medtem ko so tiste na Spodnjem trgu bile še večinoma lesene in nižje. Na Zgornjem trgu so živeli bogatejši ljudje, ki pa vseeno niso imeli zagotovila, da se požar ne bo razširil še v njihovo hišo in uničil premoženja. Na Spodnjem trgu pa so živeli revnejši prebivalci mesta – obrtniki in vajenci. Včasih hiše v podstrešjih niso imele sten in so bile med sabo povezane – tako da si lahko šel iz enega konca mesta na drugega, ne da bi ti bilo treba stopiti iz hiš. To je še povečalo hitrost širjenja požarov, saj se je ta neomejeno širil iz hiše, v kateri se je začel, na povsem drugi konec mesta, kar je pustilo še manj možnosti, da bi ga meščani lahko pogasili in rešili svoje premoženje. Samo predstavljate si lahko, kako hitro se je torej vse podrl, ko je prišlo do požara.

KAKO SO POŽAR GASILI

Gasilstvo je v srednjem veku doživelo kar velik napredek. Po propadu rimskega imperija je propadla gasilska družba, v pozabo pa so šle tudi gasilske brizgalne cevi, ki so jih morali kasneje na novo izumiti. Pri gašenju požarov je moral pomagati vsak, brez izjeme. Če kdo ni hotel pomagati, je bil strogo kaznovan. Če so koga zalotili, da ni pomagal, so mu za kazen na hrbet privezali goreč kol. Kasneje so uvedli tudi požarne rede. V začetku srednjega veka – okoli devetega stoletja zasledimo prvo uvedbo nočnih stražarjev, ki so med drugim skrbeli tudi za to, da so čuvali mesto pred požarom, organizirali meščane za obrambo in gašenje požara.

ZVON ZA OPOZORILO

Zaradi vse bolj pogostih požarov, so vladarji poskušali mesta zavarovati tako, da so uvedli večerni zvon, ki je zvonil okoli pete ure popoldan. Njegova naloga je bila, da vse meščane opozori, naj ugasnejo svoja ognjišča in razsvetljava. Zaradi zvona so vsaj nekoliko omejili število požarov, ki so nastali po nesreči npr. zaradi prevrnjene svetilke ali pa ne ugaslega ognjišča.

KAZNI PRI PODTAKNJENOSTI POŽARA

Ker so ljudje v požaru izgubili vse svoje imetje, so strogo kaznovali vsakega, ki so ga sumili, da je zanetil požar. Kazni za povzročitelje požarov so bile hude. Navadno je gozila kar smrt na grmadi.

POSLEDICE POŽAROV

Požari so za seboj pustili grozne posledice. Prva in najosnovnejša je bila izguba imetja in uničeni domovi. Tudi smrtne žrtve so bilo pogoste. Oglejmo si zapis o enem izmed požarov na Koroški cesti: zagorelo je med 6. in 7. uro zvečer, v 17. stoletju, blizu mestnih vrat. Požar je povzročil komornik, ki je streljal na lastovko, zažgal pa je slamnato streho ene izmed hiš. Nato je pogorelo celotno mesto, razen župne cerkve, samostana hiše s kapelo in petih hiš na Slovenski ulici. Zgorelo je osem ljudi, med njimi kovač in pek, oba s svojima ženama. Zaradi pogostih požarov v mestu pa niso trpeli samo ljudje, temveč tudi živali.

SVETI FLORIJAN

Okoli leta 1700 so meščani na Grajskem trgu postavili kip sv. Florijana. To znamenje bi jih naj varovalo pred požari.

ZAKLJUČEK

Po zapisih je razvidno, da so se meščani v srednjem veku bali treh najhujših stvari: ognja, kuge in napada sovražnikov. Pred napadi sovražnikov jih je varovalo obzidje, pred kugo molitev, pred ognjem pa so se zavarovali tako, da so začeli graditi kamnite hiše. Tudi danes še marsikje zagori. Kljub temu pa požari danes niso tako katastrofalni za mesto, imetje in tudi za ljudi, kajti imamo razvito sodobno gasilstvo in mnoge naprave, ki nam pomagajo pri gašenju, pa tudi naše hiše niso narejene iz lesa in slame, temveč iz betona.

VIRI IN LITERATURA:

1. Valentina Varl, Dušan Tomažič, Sašo Radovanovič: Mariborske zgodbe, Kapital, Maribor, 1997.
2. Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec, Maribor skozi stoletja, Razprave, Založba Obzorja Maribor, 1991.
3. Vitja Rode, Marjan Žnidarič, Jože Curk, dr. Franjo Štefanec, Janko Kolarič, Monografija Maribor, MK Maribor, 1978.

* Ana Turk, Lara Weingerl in Eva Frešer, učenke 8. a razreda OŠ Duplek, mentorica: Marjetka Bezjak.

ČAROVNIŠKI PROCESI V MARIBORU

Luka FERLEŽ, Luka VERHOVNIK *

Maribor, ki letos praznuje 850 let prve pisne omembe, ima zelo zanimivo in pestro zgodovino. Mnogo dogodkov, povezanih z zgodovino Maribora, je tudi tragičnih in mednje zagotovo sodijo čarovniški procesi, o katerih sva avtorja želela izvedeti več.

Čarovniški procesi so na Štajerskem doživeli vrhunec v drugi polovici 17. stoletja. Prvi čarovniški proces v Mariboru se je po do sedaj znanih podatkih pričel leta 1546, ko je mariborski mestni sodnik Jurij Krejač vodil čarovniški proces proti šestim čarovnicam, ki so priznale svoje zločine, vendar podatki o sodbi niso znani, čeprav je ohranjenega veliko gradiva. V procesu so obtoženke priznale, da imajo vsaka svojega hudiča, ki je imel tudi ime (npr. Kaspri) in da jim je hudič prinašal denar. Naslednji čarovniški proces je bil že leta 1550, ko so v Mariboru obglavili in sežgali nekega kramarja, ker je ljudem s čarovno palico pobral precej denarja. Iz leta 1578 imamo podatke o sodnem procesu, katerega zaključek ni znan. Sodili so goljufu z imenom Lorenz, ki je trgoval z različnimi imenitnimi predmeti in ki je za denar učil lažne čarovnije. Sodnikovi ženi iz Slovenj Gradca je menda prodal kristal ali »Donerstein«, ki ga je kupil od mojstra Jurija iz Ljubljane. Lorenz je menda zagotavljal, da lahko skozi kristal vidi v prihodnost. Trgoval naj bi tudi z vrvoju, ki so jo uporabljali za obešanje in ki je bila talisman za srečo. Učil je, kako imeti srečo pri snubljenju, kako nisi okraden, ujet, kako preprečiti pokvarljivost mesa in kako kot gostilničar dobro voditi posel. Izdajal se je za služabnika deželnega ječarja in v tej vlogi prestrašil nekaj žensk, da so mu dale denar, da jih ne bi preganjal kot čaravnice. Neka »znana ptujska čaravnica« mu je tako plačala 4 goldinarje, da je ne bi prijavil deželnemu ječarju.

V naslednjih dvesto letih imamo ohranjene podatke o več čarovniških procesih, na katerih so sodili 45 osebam in jih kar 40 usmrtili, dve prebičali in le tri oprostili. Sklepamo lahko, da so skoraj vsi obtoženi čarovništva bili obsojeni tudi na smrt.

V drugi polovici 16. stoletja je bil znan štajerski profos (ječar) Jakob Bithner. Leta 1580 je začel več let trajajoče preganjanje čarovništva. Tako so tega leta v Mariboru zaradi čarovništva obsodili na smrt več žensk: npr. Anico Bader iz Košakov, ki se je pri krajah naredila nevidno s pomočjo sveče, ki jo je imel v rokah umirajoči. Umorila naj bi tudi svojega otroka. Poleg nje je bilo obtoženih še sedem drugih žensk, ki so šele po mučenju priznale svoje zločine, npr.: da jo je hudič v podobi gorečega kozla obiskoval po razpotjih in da je na hudiču jahala skozi gozdove. Tri čaravnice so zašili v vreče in jih utopili v Dravi, kar je bila mila kazen, ker obtožene niso priznale zveze s hudičem. Čaravnice, ki so zvezo s hudičem priznale, so bile obsojene na grmado, na kateri so jih žive sežgali. Ena izmed t. i. čaravnic Barbara Russ, ki so jo spoznali za tatico, je bila kaznovana z denarno kaznijo. Ker denarja ni imela, so jo kaznovali z dvanajstimi udarci z bičem ter izgonom iz dežele. Čarovniški proces tega leta pa s tem še ni bil končan in preganjanja so se nadaljevala tudi v naslednjih letih. Štajerski ječar se je nemalokrat pritoževal, da so se nekatere čaravnice uspele izogniti kaznim s pomočjo podkupnin.

Preganjanje čarovništva je doživelo svoj višek v 17. stoletju. Ženske so bile obtožene čarovništva, ker naj bi sodelovale pri umorih, zastrupljale, podtikale požare, kuhale točo, delale sušo, sodelovale na čarovniških sestankih, se delale nevidne in kmetom povzročale slabo letino. Včasih so bili ljudje obtoženi, ker so jih prijavili sosedje. Motivi za prijavo so bili različni: neporavnano plačilo, odtegljaj pri plačilu, zavrnjena poroka, graja, prepir ... Kazni so bile bičanje, izgon iz dežele, smrt z davljenjem, sežig na grmadi, obglavljanje. Če so obtoženke priznale zločin, je to pomenilo olajševalno okoliščino, zaradi katere jih niso živih sežgali, ampak so jih obglavili ali zadavili. Trupla so sežgali in jih pokopali izven pokopališča. Mnoge obtožene so umrle tudi zaradi posledic mučenja, v takšnem primeru se je sodni zapis glasil, da je hudič obtoženki zavil vrat. Zanimivo je, da se grofje niso nujno strinjali z obtožbo svojih podložnic, saj so bili ob podložnice in ob lepo vsoto denarja, ki so jo morali plačati sodniku, pisarju in rablju.

Sodni procesi so se nadaljevali še v 18. stoletju. Večinoma so obsojali ženske, sploh pa tiste, ki so bile samske ali pa so se ukvarjale z zelišči, a ni bilo malo primerov, ko so obsodili tudi moške. Dogajalo se je tudi, da so ljudje, predvsem revnejši, izsiljevali ženske za denar, češ da jih bodo zatožili, da so čaravnice. Sodniki niso bili prav nič

mili do obtoženih. Lahko bi rekli, da se je proces delil na več delov. Prvi del je bil zasliševanje. Ker se je redko zgodilo, da je obsojenec takoj priznal, se je zaslišanje nadaljevalo v drugi del, to je mučenje. Z mučenjem so hoteli pridobiti vse informacije. Ko zapise podrobno prebereš, opaziš, da so obsojeni zaradi hudega mučenja priznavali najbolj neumne obtožbe. Obtoževali so tudi drug drugega, da bi se oprali lastne obsodbe. Tako je leta 1546 obtoženka Margareta Šauperl obtožila Krainerjevo, da je spekla pogačo iz gadov, slepcev, zelenih kuščarjev in krastač. Tisti, ki naj bi jo jedel, naj bi se razletel. Ko je Šauperlova to pogačo poskusila, se ji je po vsem telesu pričela luščiti koža. Ob zaslišanjih so obtoženci pokazali bujno domišljijo, saj so si izmišljali vse mogoče zgodbe, kaj bi naj kot čarovniki oziroma čaravnice počeli. Večina ljudi se je zavedala, da obtožba pomeni tudi obsodbo.

Gledano z današnjimi očmi je težko verjeti, da so se čarovniški procesi nekoč resnično dogajali. Na srečo je danes znanost tako napredovala in so ljudje toliko ozaveščeni, da bi bilo nemogoče sprejeti, da bi nekdo lahko bil čarovnik, v smislu, kot so to verjeli nekoč. Žal pa se je tudi v sodobni zgodovini dogajalo, da so ljudje nasedli ideologom, ki so nedolžne ljudi zapirali in pobijali, zaradi »napačne« rase, barve kože ali preprosto drugačnega mišljenja. Pri tem se poraja vprašanje, ali se kaj podobnega v sodobnem svetu res ne more več zgoditi. Naloga vseh nas je, da se borimo proti vsem zločinom zoper človeštvu.

LITERATURA:

1. Radovanovič, S. et al., Mariborske zgodbe. Maribor. Založba Kapital, 1997, str. 27– 46.

* Luka Ferlež in Luka Verhovnik, *učenca 8. razreda OŠ Franceta Prešerna, mentorica: Mirjana Colnarič.*

OBRTNE DEJAVNOSTI V MARIBORU OD SREDNJEGA VEKA DO ZAČETKOV NOVEGA VEKA

Tija BRAČIČ, Nika BRADAŠKJA, Vesna POLANEC *

UVOD

Gospodarski razvoj Maribora v srednjem veku so omogočile: lega ob križišču cest, podpora deželnih knezov in mestnih gospodov, ki so ga zasipavali s privilegiji, ter bogato kmečko zaledje.

RAZVOJ OBRTNE DEJAVNOSTI

Spočetka je bila pravna podlaga za opravljanje rokodelstva v mestu pripadnost obrtnika meščanski skupnosti, kasneje pa tudi pripadnosti ustreznemu cehu, če je v naselju ta seveda obstajal.

Svoje izdelke so obrtniki prodajali kar v delavnicah, na tedenskih sejmih ter na velikih letnih sejmih, ki se jih je udeleževalo prebivalstvo tudi iz širše in daljne okolice. Maribor je do leta 1514 imel dva letna sejma; na nedeljo pred svečnico in na Ulrikovo (4. julija). Cesar Maksimiljan je podelil meščanom pravico še do sejma na nedeljo po prazniku sv. Luke (praznik: 18. oktobra).

CEHOVSKA ZDRUŽENJA

Cehi so kot obrtna in socialna združenja nastali v srednjem veku, ki so skupaj s člani upravljali tudi cehovsko premoženje. Najprej nastajajo religiozne bratovščine z religioznimi in karitativnimi cilji. Vanje so vključeni obrtniki iste obrtne dejavnosti. Pogosto so take bratovščine s podelitvijo privilegija svetne oblasti dobile značaj in pravice ceha.

Cehovske privilegije je izdajal in potrjeval deželni knez. Mariborski obrtniki so dobili glede na ohranjene dokumente svoja cehovska pravila v glavnem šele v novem veku, v srednjem veku naj bi jih prejeli le čevljarji (1473) in mesarji (1492).

Na čelu cehov so bili cehovski mojstri, ki so skupaj s člani ceha upravljali npr. tudi cehovsko premoženje, kajti cehi so imeli lahko tudi nepremičnine v mestu (hiše, vrtove) in zunaj njega (njive, vinograde in podložne kmetije).

OBRTNE DEJAVNOSTI V MARIBORSKIH SREDNJEVEŠKIH LISTINAH

V mariborskih srednjeveških listinah se kot prvi med obrtniki omenja kožar oziroma krznar iz začetka 13. stoletja, saj veljata krznarska in kožarska obrt za eno najstarejših obrti. Naslednji se v listinah navaja kamnosek leta 1295. V Mariboru so bili kamnoseki skupaj z zidarji in tesarji združeni v enem cehu.

K izredno starim obrtem sodijo tiste, ki so meščane oskrbovale z živili: mesarska, omenjena leta 1302, pekovska 1323 in mlinarska obrt šele 1454. V Mariboru je v letu 1494 omenjena Marijina bratovščina pekov, ki se v letu 1539 navaja kot pekovski ceh ali bratovščina. V najstarejši dobi so verjetno meščani pekli po večini kruh kar sami doma in posamezniki so v manjši meri prodajali svoje izdelke, kasneje pa se pojavijo obrtniki, ki žive le od svojih proizvodov.

Mlinarstvo sodi k eni izmed najstarejših obrti za meščana in kmeta. Svoj ceh so mlinarji dobili že leta 1588. Za Maribor vemo, da je na obeh bregovih Drave stala vrsta mlinov na vodi, last mesta, posameznih meščanov in fevdalne gospode.

V srednjeveškem Mariboru so bile izredno pomembne obrti oblačilne stroke: čevljarji, krojači, tkalci, izdelovalci platna in jermenarji. Med navedenimi se kot prvi omenja čevljar v letu 1315, kot drugi pa krojač v letu 1324. Oboji se v mariborskih srednjeveških listinah pojavljajo zelo pogosto in zanje smemo trditi, da predstavljajo osnovno obrtniško panogo v mestu in da delajo ne le za potrebe mestnega prebivalstva, temveč tudi za širšo okolico. Čevljarji so kot prvi v Mariboru svoj red sprejeli že leta 1473 od cesarja Friderika III.

V letu 1321 najdemo v nekem dokumentu prvič jermenarja, ki je sodil k obrtnikom, ki so izdelovali razne izdelke iz usnja in kože, zlasti pa konjsko opremo. V tesni zvezi s to obrtjo je sedlarska obrt, saj sedlarje štejemo k usnjarskim rokodelcem.

K pomembnim obrtem so sodile tudi kovaška, kolarska in sodarska obrt, ki so bile med seboj povezane. Prva je drugi dve oskrbovala s svojimi izdelki, ki pa jima je bil osnovni material les. V Mariboru so bili kovači precej številni ter so se poleg izdelovanja železnih izdelkov ukvarjali tudi s podkovanjem konj. Kovaški ceh je imel pravilnik iz leta 1491, potrjen od nadvojvode Ferdinanda II. leta 1599. Konec srednjega veka se v mestu omenjata ključavničar in nožar.

V 15. stoletju se v Mariboru omenja kar 10 svečarjev, kar je vsekakor v zvezi z veliko potrošnjo voska za svečavo. K zahtevnejšim poklicem, ki jih v Mariboru zasledimo v drugi polovici 15. stoletja, sodijo pasarji, kositrarji in zlatarji. K obrtni dejavnosti štejemo tudi dejavnost gostiln in vinotočev.

ZAKLJUČEK

Podatki za srednji vek so močno pomanjkljivi in nezanesljivi. Zaradi več ali manj slučajne omembe kakega obrtnika nam kažejo le nejasno in popačeno podobo dejanskega stanja.

V mestu so se razvile najprej osnovne obrtne dejavnosti, torej tiste, brez katerih meščani ni mogel shajati v vsakdanjem življenju – predvsem oblačilne in živilske. Obrtniki so izdelovali obrtne izdelke tako za naselje samo kakor tudi za najbližjo okolico. Prodajali so jih v delavnicah ter na sejmih. Obrtniki iste stroke so se najprej združevali v bratovščine, ki so kasneje dobile cehovske pravice. V Mariboru so razen čevljarjev in mesarjev dobili svoja cehovska pravila šele v novem veku.

Proti koncu srednjega veka se pojavijo nove obrti in povečanje števila obrtnikov. Na to so vsekakor vplivale tudi povečane potrebe plemstva in duhovščine, ki sta se naselila v mestu.

LITERATURA:

1. Mlinarič Jože. Maribor od začetkov do sredine 18. stoletja - Maribor v srednjem veku. Maribor skozi stoletja. Razprave I. Založba obzorja Maribor. Založba obzorja Maribor, 1991, str. 151–156.
2. Rudolf Gustav Puff. Maribor. Njegova okolica, prebivalci in zgodovina. Založba obzorja. Maribor, 1999, str. 303–304.

* Tija Bračič, Nika Bradaškja in Vesna Polanec, *učenke 8. a razreda OŠ Duplek, mentorica: Marina Herman.*

500 LET OD PRVE OMMEBE KMETIJE MAK

Tilen HAJŠEK, Zarja GUMILAR PAPOTNIK *

UVOD

Za obstoj mesta je nedvomno pomembno zaledje. Da je zaledje dobro, dokazujejo stare kmetije. Kmetije so nastajale tudi z zakupom obdelovalnih površin. V Gradivu za zgodovino Maribora, 1. zvezek (1975) avtor dr. Jože Mlinarič navaja, da so ljudje v Trčovi pri Mariboru dobili v dedni zakup zemljo od nemškega viteškega reda, ki je bil lastnik posestev že davnega leta 1236.

ZGODOVINA KMETIJE

Med brskanjem po arhivih v Gradcu je zgodovinar dr. Jože Mlinarič zasledil podatek, da kmetija Mak obstaja že 500 let na istem naslovu in z istim priimkom. V urbarjih je zapisano, da so bili veleposestniki. Bila je kmetija z mešano pridelavo: živino reja, vrtnarstvo, sadjarstvo, poljedelstvo, vinogradništvo...

V šolo smo povabili bivšega lastnika kmetije Vlado. S ponosom nam je razložil, kaj to pomeni. Na tej kmetiji so vedno živele velike družine. Na srečo je med otroci vedno bil moški potomec, od katerega se je pričakovalo, da bo prevzel kmetijo. Vlado je svojo kmetijo že predal sinu Andreju. Veseli pa so, da imajo vnuka Luka, za katerega upajo, da bo prevzel kmetijo, da bo kmetija z istim priimkom še naslednjih sto let.

KAKO SO ŽIVELI

Vlado se spominja, da je, ko je bil še majhen otrok, z mamo vozil sadje na mestno tržnico v Maribor. Nasproti mame je sam prodajal sadje. Za nagrado sta si z mamo kupila žemljico in pašteto. To je bila posebna nagrada.

Na kmetijah je cela družina jedla iz ene sklede. Ko so jedli, so na mizi nastajale črte. Ko smo ga vprašali, kaj so jedli za zajtrk, je povedal, da so največkrat jedli kisló zelje in žgance. Žimnice so imeli napolnjene z ličjem, vzglavnike pa so napolnili s perjem. Umivali so se v lavorjih, vodo so prinesli iz potoka v dolini.

Za dela na kmetiji so uporabljali vole. Vlado se spomni, da je prvi traktor kupil v 70-letih prejšnjega stoletja. Ostala dela so upravljali ročno. Pri delu na kmetiji so pomagali tudi otroci.

KMETIJA MAK DANES

Leta 1977 je Vlado prevzel kmetijo in se odločil, da se bodo preusmerili v vinogradništvo. Najprej je moral sezidati novo klet, za saditi vinograde. Skupaj z zakupom in najemom zemljišč obsega današnja kmetija 20 ha vinogradov in 2 ha njiv. Glavna dejavnost je vinogradništvo in kletarjenje, dopolnilna dejavnost pa turizem na kmetiji.

Na 2 ha njiv kolobarijo pšenico in koruzo-za prašiče, buče-za olje. Na 20 ha vinograda imajo posajenih 70.000 trt različnih sort: laški rizling, renski rizling, beli pinot, sivi pinot, modri pinot, rizvanec, šipon, rumeni muškat, traminec, chardonay... Vina prodajajo doma, v gostilnah po Mariboru in okolici. Ukvarjajo se tudi z pridelavo šampanjca. Od petka do nedelje si lahko na turistični kmetiji Mak privoščite: narezke iz svinjskega mesa, ki je pridelano doma, zelenjavo z domačega vrta, vino in grozdni sok, doma spečen kruh in pogačo.

VIRI IN LITERATURA:

1. Dr. Mlinarič, Jože: Minoritski samostan v Mariboru, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1983,1-2, Maribor, str. 55-71.
2. Gerlič, Marija(2001): Turistična učna pot v Malečniku- diplomsko delo, Maribor: Univerza v Mariboru, PF, oddelek za RP.
3. <http://www.mak-maribor.si>, (2.10.2014).

* Tilen Hajšek in Zarja Gumilar Papotnik, učenca 5. b razreda OŠ Malečnik, mentorica: Marija Gerlič.

JUDJE IN JUDOVSKA SINAGOGA V MARIBORU

Lana REŠEK, Kaja SELINŠEK, Lara SMOGAVC CESTAR *

Zgodovina judovskega ljudstva in njihova vera sta tesno povezani. Judje verujejo v enega Boga, ki je z njihovim praočetom Abrahamom pred štiri tisoč leti sklenil zavezo, s katero naj bi njegovo ljudstvo, imenovano Hebrejci, postalo božje izvoljeno ljudstvo. Hebrejci so živeli v deželi Kanaan, na ozemlju današnjega Izraela. Zaradi lakote so se morali preseliti v Egipt. Okoli leta 1200 pred našim štetjem jih je Mojzes odpeljal iz egiptovskega suženjstva nazaj v obljubljeni deželo. V njej so se ustalili in dosegli vrhunec pod tremi velikimi kralji, Savlom, Davidom in Salomonom. Po Salomonovi smrti se je kraljestvo razdelilo na dva dela. Zaradi vdorov drugih narodov so Judje izgubili svojo samostojnost. Rimljani so jih leta 63 pred našim štetjem, ko so osvojili Palestino, izgnali in porušili jeruzalemski tempelj. Judje so se razpršili po vsem svetu. Dolga stoletja so živeli med drugimi narodi, ki so jih pogosto preganjali. Med drugo svetovno vojno so nacisti pomorili okrog 6 milijonov Judov. Leta 1948 je bila na ozemlju Palestine ponovno ustanovljena država Izrael, kjer naj bi živeli Judje, vendar med Izraelci in Arabci na tem območju še danes prihaja do nenehnih spopadov.

JUDJE NA SLOVENSKEM

V pozni antiki se je del Judov naselil v Ogleju in Gradežu, kjer sta nastali večji judovski skupnosti. Na Slovenskem so v pisnih virih prvič omenjeni v 9. in 10. stoletju, ko se začeta razvijati promet in trgovina. V 12. stoletju so se Judje začeli naseljevati v mestih in trgih na Koroškem in Štajerskem. Ukvarjali so se s trgovino in posojilnimi posli. Ob koncu srednjega veka je dal cesar Maksimilijan I. izgnati Jude s Koroške, Štajerske in Kranjske. V naslednjih stoletjih se v dežele, od koder so bili izgnani, niso več stalno naseljevali. Šele v 18. stoletju so se začeli ponovno priseljevati v slovenske dežele, največ v Prekmurje. Med drugo svetovno vojno je bila judovska skupnost uničena, saj so v koncentracijskih taboriščih preživeli le redki Judje. Leta 2002 je v Sloveniji živelo 28 Judov in 99 pripadnikov judovske veroizpovedi, medtem ko naj bi bilo po neuradnih ocenah 300 do 500 ljudi judovskega porekla.

JUDJE V MARIBORU

V Mariboru se Judje prvič omenjajo med letoma 1274 in 1296, vendar so se v mesto priseljevali že prej. Naselili so se večinoma v judovski četrti, ki je bila v jugovzhodnem delu mesta. Največji obseg je dosegla v 15. stoletju, ko je v mestu živelo okoli 300 Judov. Središče judovske četrti je bilo v današnji Židovski ulici, kjer je ob majhnem trgu stala sinagoga. Vzhodno od nje je bilo judovsko pokopališče. V jugovzhodnem vogalu mestnega obzidja je bila opazovalnica, danes imenovana Židovski stolp. Pod sinagogo je bilo obredno kopališče, kamor se je prišlo skozi Judovska vrata. V letu 1477 se omenja tudi judovska šola.

Mariborski Judje so sloveli kot uspešni trgovci doma in na tujem. Ukvarjali so se tudi s posojilnimi posli. Z zapadlimi dolgovi so Judje postali lastniki številnih hiš v mestu ter kmetij in vinogradov v okolici. Zaradi vse pogostejših madžarskih in turških vdorov so se v drugi polovici 15. stoletja razmere na Štajerskem poslabšale. Zahteve štajerskih in koroških deželnih stanov po izgonu Judov so se okrepile, zato je leta 1496 cesar z odlokoma izgnal Jude iz obeh dežel. 6. januarja 1497 so morali mariborski Judje dokončno zapustiti mesto. Preselili so se na Dunaj in v Spodnjo Avstrijo, na Madžarsko, Moravsko in Poljsko, v Trst, Gorico, Benetke, Split in mnoge druge kraje. Mnogi med njimi so se poimenovali Marpurgo ali Morpurgo, po mestu, ki so ga morali zapustiti. Priimek je še danes pogost v Italiji.

V 19. in 20. stoletju ponovno srečamo Jude v Mariboru. Mnogi med njimi so bili aktivni na gospodarskem področju. V tem času niso bili povezani v judovsko skupnost in niso imeli sinagoge. Zaradi protijudovskih ukrepov, ki so prizadeli tudi Jude v tedanji Kraljevini Jugoslaviji, so nekateri že pred drugo svetovno vojno zapustili Maribor. Tisti, ki so ostali, so bili po nemški okupaciji leta 1941 preganjani. Danes živi v Mariboru le še nekaj Judov.

JUDOVSKA SINAGOGA V MARIBORU

Mariborska judovska skupnost je bila v srednjem veku med najpomembnejšimi na Štajerskem. Na bogato judovsko kulturo v mestu še danes spominja sinagoga, zgrajena najbrž v 14. stoletju ob južnem mestnem obzidju. Domnevo o njeni starosti potrjuje ohranjeni nagrobnik rabina Abrahama iz leta 1379. V pisnih virih je prvič omenjena leta 1429. Preprosto pravokotno kamnito zgradbo podpirajo trije stopničasti gotski oporniki. Prvotno je imela lesen strop. Obokali so jo šele v 15. stoletju, ko je mestu deloval znameniti rabin Israel Isserlein ben Petahja. Glas o njegovi razgledanosti in modrosti se je razširil preko deželnih meja, njegove odločitve pa v rabinskem pravu veljajo še danes.

V notranjosti sinagoge je proti vzhodu stala tako imenovana sveta skrinja, v kateri je bila Tora. Čez njo je bila obešena zavesa, ob strani pa je gorela večna luč. V sredini je stal ograjen oder za branje Tore, okoli katerega so bili sedeži za vernike. Posebnost mariborske sinagoge so bili sedeži za krščanske goste.

Po izgonu Judov iz mesta so sinagogo preuredili v katoliško cerkev, ki so ji prezidali zvonik in mežnarijo. Z dekretom cesarja Jožefa II. ob koncu 18. stoletja so cerkev zaprli in jo pričeli uporabljati kot vojaško skladišče. Kasneje je prešla v last različnih obrtnikov in trgovcev, ki so jo v notranjosti prezidali v dve nadstropji. Zgoraj so bili prostori za bivanje, spodaj je bila klet. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo v kletnih prostorih likovno razstavišče. Leta 1999 so jo obnovili. Ponovno so odprli stara zazidana gotska okna in v notranjosti postavili kamnite križne oboke. Danes je mariborska sinagoga, ki si jo ogledajo številni obiskovalci, Center judovske kulturne dediščine.

VIRI IN LITERATURA:

1. Enciklopedija Slovenije 4: Hac-Kare. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990, str. 315-316.
2. Velika ilustrirana otroška enciklopedija. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 194-195.
3. Velika otroška enciklopedija. Ljubljana: DZS, 2000, str. 143.
4. <http://www.sinagogamaribor.si/slo/dediscina/judi-na-slovenskem> (10. 9. 2014).
5. <http://www.sinagogamaribor.si/slo/dediscina/judi-v-mariboru/> (10. 9. 2014).
6. Spletna stran: <http://www.sinagogamaribor.si/slo/dediscina/sinagoga/> (10. 9. 2014).

* Lana Rešek, Kaja Selinšek in Lara Smogavc Cestar, *učenke 6. razreda OŠ Starše*, mentorica: Leonida Babič.

MARIBORSKI ŽIDJE

Hana GRADIŠNIK, Anteja LUKETIČ, Živa OSONKAR*

Za naše srednjeveško narodno gospodarstvo so imeli odločilni pomen Židje; ti so obvladali več stoletij domala vso trgovino – zlasti Stujino – in ves denarni promet. Zato je zgodovina Židov na Slovenskem bistveni del naše lastne preteklosti.

Prvo mesto v zgodovini židovstva na Slovenskem zavzema Maribor. Tu je bila v srednjem veku naša največja židovska naselbina in tu so živeli najpomembnejši židovski trgovci in bankirji. Srednjeveški Maribor je bil tudi duhovno središče Židov v slovenskih deželah in večkrat sedež vrhovnih rabinov za Štajersko, Koroško in Kranjsko.

Prve vesti o srednjeveških Židih na Slovenskem izvirajo iz IX. in X. stoletja. V večjem številu pa so se naselili v teku XII. do XIV. veka. Na Slovensko Štajersko in Koroško so prišli iz Porenja, kar tudi dokazujejo njihova nemška in židovsko – nemška imena kakor Maier, Nachmann, Gulden, Rosel, Blúmel, Isserlein (= Izrael), Jeklein (= Jakob), Eisach (= Izak) itd. Po ukazu papeža Inocenca III. (1215) in poznejših predpisih so morali stanovati v mnogih krajih ločeno od ostalega prebivalstva v posebnih mestnih delih – ghetih ali – kakor so se običajno imenovali pri nas – židovskih ulicah. Ti predpisi pa se v naših krajih niso strogo izvajali, ker so bivali Židje večkrat v krščanskih četrtih, medtem ko so imeli kristjani hiše tudi v ghetih. Židje so bili izključeni iz vseh javnih služb in združenj, kakor cehov itd., ter so se lahko ukvarjali le s prostimi poklici. Plačevati so morali deželni knezom in mestom poleg splošnih davkov še poseben židovski davek deloma v gotovini, deloma v drugih dajatvah. Tako so skrbeli štajerski Židje za pohištvo deželnega kneza in dote njegovih hčera. Tudi so morali nositi posebne – v raznih krajih različne – židovske znake; pri nas zlasti rumene krpe na hrbtu, visoke rumene klobuke, dolge halje in palice, tako da so se razlikovali že od daleč od ostalih prebivalcev. Na drugi strani pa so uživali Židje, kot glavni in pogosto edini denarni viri za mesta in dežele, obsežne pravice. Bili so osebno svobodni. Kdor je umoril ali ranil Žida, je bil strožje kaznovan, kakor če je izvršil tak zločin nad kristjanom. Živeli so nemoteno doma in v javnosti po svojih verskih predpisih in običajih, ki so jih upoštevali tudi deželni knezi. Svoje občinske zadeve so upravljali samostojno in volili sami svoje predstojnike (židovske mojstre) in druge funkcionarje. V trgovskih in denarnih poslih so smeli zahtevati od krščanskih dolžnikov mnoga jamstva in znatne obresti. Tako so tvorili Židje posebno vrsto prebivalstva, ki jo označujemo najboljše kot stan ali kasto. Poleg teh splošnih poročil, ki veljajo tudi za druge kraje, imamo o Mariboru mnogo posebnih vesti iz življenja tukajšnjih Židov. Kot viri za zgodovino mariborske ghetta služijo sodobne davčne knjige – edine, ki so se ohranile pri nas iz srednjega veka – kupne pogodbe, zadolžnice, preklicana pisma, sodbe in slične javne listine, ki so se ohranile v precejšnjem številu. Važni viri so tudi ostanki zgradb in spomenikov, najdbe novcev, rodbinske kronike, predvsem pa spisi Terumat – ha – dešen.

Kdaj so prišli prvi Mojzesovi verniki v Maribor, se ne da ugotoviti. Gotovo so živeli tu že nekaj desetletij pred 1277, ko se prvič omenja židovsko četrto. Židovska četrto je obsegala za časa največjega obsega v začetku XV. stoletja današnja Židovska in Ključavničarsko ulico ter sosedne dele novega Glavnega trga, Tattenbachove in Vetrinjske ulice, t. j. južno - vzhodni del tedanjega obzidanega mesta. Blizu še ohranjenega židovskega stolpa so bila v mestnem obzidju vrata z mostom preko mestnega jarka. Če je bila četrto – kakor v mnogih drugih srednjeveških mestih – ograjena tudi proti ostalim mestnim delom, ni znano. Viri poročajo le o »cesti, ki vodi v židovsko ulico«, medtem ko obzidja ne omenjajo. Tudi se ne dajo ugotoviti ostanki židov. Središče naselbine je bila sedanja Židovska ulica, ki je ohranila svoj prvotni značaj deloma še do danes in kjer je stala sinagoga na mestu sedanje hiše Židovska ulica št. 4. Sodeč po poznejših slikah, po današnjem stanju poslopja in po ostankih v mestnem muzeju je bilo svetišče majhno in preprosto. Notranjost je odgovarjala prastarim predpisom iz časa Ezre. Proti vzhodu sta stali v ločenem ozkem prostoru z dragoceno preprogo pokrita skrinja zaveze z

Mojzesovimi knjigami in sedmero ročni svetilnik. V središču svetišča je bila nekaka prižnica, določena za branje sv. pisma. Tu je gorela tudi večna luč. Za ženske je bil določen poseben ograjen prostor. Sicer pa je bila sinagoga brez okraskov, zlasti slik, ker je prepovedano Židom upodabljati Boga in ljudi. Služba božja se je vršila zlasti ob sobotah in praznikih, in sicer v hebrejskem jeziku; kajti narodni jeziki so se uveljavili v sinagogah šele v XIX. stoletju. Poleg tega je služilo svetišče še v druge namene, n. pr. za verski pouk, občinske seje in sodne razprave. Tik pod sinagogo ob mestnem obzidju proti Dravi, je bilo kopalnišče s tekočo vodo, določeno za ritualne kopeli vernikov. V bližini – domnevno v Židovskem stolpu – je bila posebna talmudska šola, katero so zgradili okoli 1477.

Na majhnem trgu pred sinagogo so se shajali prebivalci ghetta k posvetovanjem in razpravam. Med svetiščem in židovskim stolpom je bilo pokopališče. Po verskih predpisih bi pokopališče ne smelo biti poleg sinagoge. Ker pa je bil prostor v ghettu omejen, se Židje na to prepoved niso mogli ozirati. Drugo poznejše pokopališče je bilo na židovski njivi v današnji Strmi ulici nad dravsko brvjo. Predstojnik ghetta je bil rabin ali židovski mojster. Duhovna oblast rabina je bila omejena na skrb za božjo službo, razlago tore in talmude ter sodelovanje pri obrezovanjih, zarokah, porokah in pogrebih. Njegova glavna naloga pa je bila skrbeti za red in mir v občini. Najstarejši znani mariborski rabin je bil Abraham (smrt 12.9.1379). Poleg rabina je bil najvažnejši občinski funkcionar šames. V sinagogi je opravljal službo cerkovnika, razen tega pa kot občinski tajnik skrbel za vse tekoče posle. Pomemben mož je bil tudi občinski mesar, ki je klal živino po ritualnih predpisih.

Resno in trezno pa je bilo tudi židovsko privatno življenje, ki je zaničevalo zlasti nezmernost. V medsebojnem občevanju so se posluževali svojega nemško-židovskega narečja (Jiddisch). Da so razumeli tudi naš jezik, je umevno ker so imeli pogoste opravke s podeželskimi prebivalci. Židje pa so bivali tudi izven svoje četrti zlasti v (današnji in tedanji) Slovenski ulici. Predvsem so bili Židje menjalci in posojevalci denarja. Ta posel je bil zlasti važen, ker je bil denar redek, njegova vrednost pa zaradi pogostih preklicev in novih emisij nestalna. Višek je doseglo židovsko denarno gospodarstvo v drugi polovici 14. stoletja. Najznamenitejša rodbina bančnikov je bila Isserleinova.

Mariborski Židje so se ukvarjali tudi z obrtjo, dasi jim je bilo to prepovedano. Zlasti so se udeleževali –v zvezi s trgovino in denarništvom- kot zlatarji in izdelovalci pečatov. Siromašni so se zaposlovali tudi kot delavci in splavarji. Že od davnine so sloveli Židi in Židinje kot spretni zdravniki. V Mariboru se omenja Hajmb, ki je vršil zdravniško prakso okoli 1452 v današnji Cvetlični ulici. Poslovanje Židov je rodilo mnogo sporov s kristjani. Za te pravde so bila pristojna tako imenovana židovska sodišča, ki so poslovala le v mestih s številnim židovskim prebivalstvom.

V začetki 15. stoletja, posebno pa od okoli 1450 dalje se je položaj Židov vedno bolj slabšal. Zaradi gospodarskega razvoja krščanskega meščanstva, pogostih in preklicev ter splošne gospodarske krize je zgubilo židovstvo na pomenu; in ko so nastopili kot posojevalci denarja in bankirji krščanski meščani, je usahnil židovskim posojevalcem glavni vir dohodkov. Maksimilijan I. je leta 1496 ukazal Židom, da morajo do 6. januarja 1497 zapustiti Štajersko in Koroško. Temu trdemu povelju so se morali vdati, prodali so svoja mariborska imetja in zapustili mariborsko ghetto za vedno. Izgnanci so se naselili v Trstu, na Dunaju, največ pa jih je odšlo v šopronjsko županijo zlasti v "Sedmero občin". Od tod so prišli njihovi potomci na Moravsko, Poljsko, v Gradiško, Gorico, severno Italijo (Benetke, Padova) in slednjič v Dalmacijo (Split). Spomin na Maribor so ohranili v razširjenih židovskim imenih Marburg (Marpurg, Morpurck), Marburger, Morpurghi in Morpurgo.

Mariborskih Židov se je v svojih dveh knjigah – Marpurgi in Knjiga senc, dotaknila tudi pisateljica Zlata Vokač.

VIRI IN LITERATURA:

1. Klemen Jelinčič Boeta: Judje na Slovenskem v srednjem veku. Slovenska matica, Ljubljana 2009.
2. www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-L64C6L04/cdc280bf-4a40.../PDF, pridobljeno 22.9.2014.

* Hana Gradišnik, Anteja Luketič in Živa Osonkar, *učenke 8. razreda OŠ Fram, mentorica: Tanja Ajd Krامل*.

JUDJE V MARIBORU V ČASU SREDNJEGA VEKA

Ana RAMURA, Beti TRSTENJAK *

Judje v Mariboru so bili prvič omenjeni med letoma 1274 in 1296, v Maribor pa so se naselili že med leti 1209 in 1254, ko je ta postal trg in nato mesto. Zanesljiv vir glede naselitve Judov je iz leta 1317. V Mariboru so se Judje naselili večinoma v jugovzhodnem predelu mesta, v judovski četrti. Središče četrti se je nahajalo v današnji Židovski ulici, kjer je ob majhnem trgu stala sinagoga (stavba za bogoslužje, kjer so izvajali obredne slovesnosti, pravne posle, v njej je bila tudi učilnica *bet midraš*). Vzhodno od sinagoge je bil vrt z domnevno prvotnim judovskim pokopališčem, na jugovzhodnem vogalu obzidja pa je stala mestna opazovalnica, danes imenovana Židovski stolp. Pod sinagogo ob Dravi je bilo obredno kopališče (*mikve*), do katerega naj bi vodila pot skozi t.i. Judovska vrata. V letu 1477 je bila omenjena tudi gradnja judovske šole. Judovska naselbina se je, gledano s Koroške strani, začela od konca Glavnega trga naprej z Židovsko ulico (*Judengasse*) in sinagogo, nato od tam levo v smeri Gradu, vključevala je današnjo Ključavničarsko ulico, del ulice Kneza Koclja, spodnji del Vetrinjske ulice in Glavnega trga. V celotni judovski četrti naj bi stalo okoli 40 hiš (v Judovski ulici jih je bilo s sinagogo vred 20). Četrtni (imenovana III. četrtni), kjer so večinoma prebivali Judje, od drugih četrti ni bila ločena niti z ločenim vhodom niti z zidom. Ime je dobila »Judovska četrtni« in ne geto tudi zato, ker so v njej prebivali tudi kristjani. Kljub temu pa so Judje v mestu predstavljali posebno, od krščanskega prebivalstva ločeno skupino, bili so brez mestnih pravic in kot taki izključeni iz javnih služb in cehov. Deželni knezom in mestu so morali plačevati posebni judovski davek, bili so podrejeni neposredno kroni. Na vrhuncu je mariborska judovska skupnost štela od 150 do 300 Judov in zavzemali so četrtno stalnega mestnega prebivalstva.

Večji del hiš je bil lesenih, nekatere so bili tudi zidane iz kamna; stranišča so se nahajala zunaj hiš in celo poleg sinagoge. Vsaka hiša je imela krušno peč, saj so se kruha, ki so ga spekli kristjani, na večje praznike izogibali.

Mariborski Judje so bili znani predvsem kot uspešni trgovci. Izvažali so les, živino in živila ter uvažali zlasti sukno, svilo, začimbe, zlatnino, drage kamne in živila. Ukvarjali so se tudi z denarnimi in bančnimi posli. Denar so posojali meščanom, samostanom, duhovščini, plemičem in vladarjem (kristjanom je bilo prepovedano posojati denar z obrestmi). Bili so lastniki nepremičnin tudi zunaj svoje četrti in zunaj mesta. Ukvarjali so se tudi s poljedelstvom, živinorejo in drugimi fizičnimi deli. Zelo znani so bili po vinu, ki so ga shranjevali v kletih. Vino je bilo med njimi najbolj priljubljena pijača, ni pa veljala za alkoholno pijačo in so jo pili vsi.

Judje so medsebojne spore reševali sami, medtem ko so spore med njimi in krščanskim prebivalstvom reševala judovska sodišča. Prvi znani mariborski judovski sodnik je bil Henrik Schrall (1333).

Zgodovina mariborskega zdravstva se je začela leta 1243 z omembo Wolframa, ki je bil judovski ranocelnik. Prvi zdravniki v Mariboru so bili večinoma Judje. Posebno znana sta bila Hajmb in Michel.

Kot najpomembnejšega mariborskega Juda je potrebno omeniti rabina Israela Isserleina (1390-1460), ki je v 14. stoletju veljal za enega najpomembnejših judovskih učenjakov avstrijskih dežel. Zapustil je dve knjigi, ki sta še danes obvezno berilo med Judi po vsem svetu. Bil je prvi Mariborčan, ki so mu natisnili knjigo (*Trumat A-dešen* in *Psakim U-htavim*, Benetke, 1519, v hebrejščini).

Mariborski Judje so bili v tesnih zvezah z Judi sosednjih mest na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem ter Gradcem. Povezani pa niso bili le po gospodarskih poslih, temveč tudi sorodstveno. Priimkov med njimi skoraj ne najdemo, ob njihovih imenih je navedeno ali ime očeta ali pa nosijo pridevek po kakšni zanj značilni telesni ali duševni lastnosti (npr. Dolgi Aram).

Konkurenca med judovskimi in krščanskimi trgovci je zaradi splošne gospodarske krize v 15. stoletju postajala vse hujša. Kasneje so se razmere na Štajerskem zaradi madžarskih in turških vdorov v drugi polovici 15. stoletja še poslabšale. Leta 1496 je cesar Maksimilijan I. izgnal Jude tudi iz Štajerske. Po izgonu so se mariborski Judje preselili na Dunaj, v Trst in na južno Ogrsko, od tam pa kasneje v Italijo, Dalmacijo, na Češko in Poljsko. Od takrat jih spremlja tipičen družinski priimek Marburg (oz. različice Marpurg, Morpurck, Marburger, Morpurghi, Morpurgo), ki označuje kraj njihovega izvora (Morpurgo). Že samo dejstvo, da so Judje dobivali priimke po mestu, nekaj pove o njihovi moči in ugledu v Mariboru.

VIRI IN LITERATURA:

1. Klemen Jelinčič Boeta, Judje v srednjeveškem Mariboru. *Slovenski Judje. Zgodovina in holokavst.* (ur. Irena Šumi in Hannah Starman), Maribor, Center judovske kulturne dediščine Sinagoga, 2012(str 49–59).
2. Klemen Jelinčič Boeta, Judje na Slovenskem. *GEA*. XXIV september 2014. (50–55).
3. Jože Mlinarič, Maribor od začetkov do sredine 18. stoletja, *Maribor skozi stoletja*, Založba obzorja Maribor, Maribor, 1991, str. 147–194.
4. Eman Pertl, Zgodovina mariborskega zdravstva, *Maribor skozi stoletja*, Založba obzorja Maribor, Maribor, 1991, str. 565 – 584.
5. Marpurgi – film o Judih v Mariboru, dostopno na: https://www.youtube.com/watch?v=f-_d991AF68 (6. 10. 2014).
6. <http://www.sinagogamaribor.si/slo/dediscina/judi-v-mariboru/> (24. 9. 2014).
7. <http://www.inv.si/psja/spomin/maribor.htm> (24. 9. 2014).
8. <http://znd.maribor2012.eu/info/tekst/prikaz/article/judje-v-mariboru/> (24. 9. 2014).

*Ana Ramuta in Beti Trstenjak, učenci 8. arazreda OŠ Prežihovega Voranca Maribor, mentorica: Klavdija Šipuš.

RAZVOJ ŠOLSTVA V MALEČNIKU

Katja KORC, Matic VERNIK*

UVOD

Ponosna sva, da obiskujeva osnovno šolo z več kot sto letno tradicijo. Poslopje oz. šola, kjer preživljava dopoldneve, je imela častitljivih sto let še preden sva prestopila njen prag. Letos je dobila šola še novo zunanjo podobo. Želela sva raziskovati preteklost kraja v katerem prebivava in izvedeti kako je potekalo izobraževanje otrok v Malečniku od ustanovitve prve šole do danes.

NASTANEK KRAJA IN ŠOLSTVA

Kraj Malečnik najdemo zapisan v obliki in der Maelsnicz leta 1321, sam kraj pa se omenja že leta 1236. Nastajal in razvijal se je znotraj župnije Sv. Petra. Slovenska osnovna šola se je pojavila v času delovanja Primoža Trubarja in kmalu propadla v protireformacijskem času. Ponovno se je pojavila v sedemdesetih letih 18. stoletja. Šolska kronika šole postavlja ustanavljanje šole v Malečniku oz. tedaj imenovanem Sv. Petru v leto 1760.

Podatke o ustanovitvi prve šole v Sv. Petru pri Mariboru je moč najti v prevodu šolske kronike šole Sv. Petra, ki zajema obdobje od leta 1670 do 1918. Leta 1948 jo je zapisal šolski upravitelj Ivan Gaberšek in je napisana v nemškem jeziku. Nekaj podatkov je razvidnih tudi iz Kratkega orisa zgodovine in razvoja šole Sv. Petra pri Mariboru, ki jih je po dekliški šolski kroniki in knjigi Fara Sv. Petra povzela šolska upraviteljica Ignacija Prša. Mnogi šolski dokumenti so shranjeni na sedanji OŠ Malečnik. Ti so nama pomagali osvetliti zgodovino šolstva v Malečniku.

USTANOVITEV IN OPIS PRVE ŠOLE

Prva šola je bila v **mežnariji** in je vse do leta 1867 bila zgrajena iz lesa. Še danes obstoječe zgradba je obsegala le eno učilnico za sto otrok. Podatki navajajo, da je v letu 1805 obiskovalo šolo poleti le pet, pozimi pa dvanajst učencev. Kot prvi učitelj se omenja Josip Marhöfler. Po njegovi smrti leta 1789. leta, ga je nasledil Ignac Wellebil. Vpis novincev se je do leta 1850 vršil dvakrat v letu, in sicer za veliko noč in prvega novembra, od tega leta naprej pa samo ob veliki noči. Uveden je bil tudi ponavljalni pouk, ki je potekal vsako nedeljo. Ob zaključku zimskega in poletnega semestra so potekali javni redni izpiti, imenovani skušnje. Pri zimski skušnji so bili odličnjaki javno pohvaljeni, pri poletni pa so bili tudi obdarovani.

Po letu 1840 je pouk potekal v dveh skupinah. Višja skupina je imela dnevno tri, nižja pa dve uri pouka. Povprečen delež otrok, ki so obiskovali šolo, znaša 67%. Slab šolski obisk naj bi bil posledica poljskih in vinogradniških del, v katere so bili vključeni otroci, njihovi starši so bili večinoma viničarji. Na nizek obisk je vplivala tudi oddaljenost doma do šole in slaba pot, predvsem v zimskem času.

IZGRADNJA NOVEGA ŠOLSKEGA POSLOPJA

Z leti je postajala učilnica v mežnariji premajhna in neprimerna za pouk, zato so severno od cerkve začeli graditi novo šolsko poslopje. Dela je vodil župnik Marko Glaser. Šola je bila zgrajena leta 1867 in pričela pouk s skušnjo kot dvorazredna šola. Pouk je obsegal dvajset ur tedensko in je trajal 46 tednov. V septembru in oktobru je bilo šest tednov počitnic. Poučevalo se je v slovenskem in nemškem jeziku. Župnik Marko Glaser je dal nad šolo dozidati še drugo nadstropje in podstrešje za samostan šolskih sester oz. nun.

V začetku novembra 1869 so otroke ločili po spolu. Dečki so tvorili dvorazredno deško šolo, v kateri so poučevali državni učitelji, deklice pa dvorazredno dekliško šolo pod vodstvom šolskih sester. Te so ob nedeljah organizirale tudi gospodinjsko šolo za odrasla dekleta. Učile so jih šivati, kuhati in vrtnariti. V šolskem letu 1869/70 je bilo 358 šoloobveznih otrok, a je šolo obiskovalo le 85 dečkov in 81 deklic, skupaj 166 otrok. Leta 1874 se je dotedanja dvorazredna deška šola razširila v trirazrednico. V sredini tretjega nadstropja so uredili še tretjo učilnico. Leto kasneje je bil predpisan načrt za slovenski jezik in pouk v slovenskem jeziku. 18. februarja 1879 je dobila zasebna šola pravico javnosti. Leta 1879 je deželni šolski svet odobril še otvoritev tretjega razreda dekliške šole. Iz imenika za šolsko leto 1900/1901 je razvidno, da se je šola imenovala 3 razredna splošna ljudska šola v Sv. Petru.

IZGRADNJA SEDANJEGA ŠOLSKEGA POSLOPJA

Krajevni šolski svet je leta 1900 sklenil, da se zgradi **nova šola**. Ta je bila zgrajena leta 1904. Od tega leta naprej so obe šoli obiskovali otroci ločeni po spolu. Deklice so še naprej hodile v šolo šolskih sester, vsi dečki pa so obiskovali novo šolsko poslopje, imenovano 3 razredna deška ljudska šola, ki se je šele v letu 1930 razširila v štirirazrednico. Obdobje 2. svetovne vojne je prineslo združitev deške in dekliške šole v 5-razredno nemško mešano ljudsko šolo. Pouk je potekal v nekdanje deški šoli. Za predšolske otroke so v nekdanji dekliški šoli organizirali vrtec. Kmalu po osvoboditvi je bila slovesna otvoritev s šestimi oddelki. Pouk je potekal na stari in novi šoli, za dečke in deklice mešano.

PREIMENOVANJE ŠOLE IN KRAJA

S šolskim letom 1951/52 se je Državna osnovna šola Sv. Peter pri Mariboru preimenovala v Osnovno šolo Malečnik pri Mariboru, Kraj pa se je iz Sv. Petra preimenoval v Malečnik. Stara šola je bila leta 1959 leta adaptirana in preurejena v ambulanto namenjena tudi otrokom šole. Leta 1962 je postala šola popolna osemletka in dve leti kasneje dobila tudi prizidek s katerim je pridobila nove šolske prostore. Desetletje kasneje je postala podružnica Osnovni šoli Franca Rozmana Staneta, a le do leta 1882. Leto kasneje je dobila novo telovadnico, ob sto letnici še novo knjižnico in glasbeno učilnico v prostorih podstrešja in vse do danes ohranila takšno podobo.

LITERATURA:

1. Priročni krajevni leksikon Slovenije, Ljubljana 1997, str. 187.
2. Krajevni leksikon Slovenije, IV. Knjiga Podravje in Pomurje, Ljubljana 1980, str. 235.
3. France Zmazek, Fara Sv. Petra pri Mariboru, Maribor 1879.
4. Ignacija Prša, Kratak oris zgodovine in razvoja šole v župniji Sv. Petra pri Mariboru, Arhiv OŠ Malečnik.
5. Ivan Gaberšek, Šolska kronika Državne osnovne šole Sv. Peter, (prevod), Sv. Peter 1948.
6. Šolska kronika OŠ Malečnik.

*Katja Korc in Matic Vernik, *učenka 5. a razreda OŠ Malečnik, mentorica: Natalija Harb.*

BOMBARDIRANJE MARIBORA

Peter BERBERIH*

Obdobje druge svetovne vojne si ob 70. obletnici prvega bombardiranja Maribora zasluži posebno pozornost, saj je bilo mesto med najbolj bombardiranimi v nekdanji Jugoslaviji. Maribor je bil tarča zavezniških letal. Zavezniki so ga prvič bombardirali 7. januarja 1944, naslednjič pa šele 13. oktobra. Od tega dne so se bombardiranja nadaljevala vse do 12. aprila 1945. Med vojno je Maribor doživel 29 bombnih napadov, mesto je posledice čutilo še zelo dolgo, priče pa se še danes spominjajo teh groznih dogodkov.

Spopad za prevlado v zraku je bil že od začetka vojne eden odločilnih dejavnikov. Letalstvo je v vojni imelo pomembno vlogo od samega začetka. V prvih treh letih vojne je bila nemška Luftwaffe¹ gospodarica neba, po letu 1942 pa je začela izgubljati svojo vlogo.

Leta 1943 se je začela nova faza vojne v zraku, zavezniki so se odločili, da bodo z vedno bolj pogostim bombardiranjem oslabili nemški sistem in moralo. Američani so iz svojih baz v severni Afriki, južni Italiji ter na Malti napadali cilje v severni Italiji, Avstriji, južni Nemčiji, Jugoslaviji, Bolgariji, Romuniji in na Madžarskem. Zavezniki so kmalu spoznali, da je slovenska Štajerska pomembna zaradi prometnih vozlišč za vzhod in Balkan, pa tudi zaradi industrije. Zaradi tega so načrtovali letalske napade na ta območja, kljub temu pa je mogoče sklepati, da so bili tukajšnji cilji, razen nekaj večjih napadov, pomožni cilji zavezniških letal. Letala, ki med akcijami v Nemčiji in Avstriji iz različnih razlogov niso odvrгла vseh bomb, so te med vračanjem v baze odvrгла na pomožne cilje. Maribor je bil s svojo industrijo in s prometnim trikotnikom Maribor–Zidani most–Dobova odličen pomožni cilj.²

Zavezniki so bombardirali z velikih višin (4000 in več metrov), zato niso bili natančni in so povzročili veliko smrtnih žrtev med civilnim prebivalstvom in veliko gmotne škode.

Zavezniška letala pa so razen gmotne škode in žrtev med civilnim prebivalstvom prinesla še nekaj nadvse pomembnega – psihološki učinek. Vznemirjanje okupatorja in uničevanje njegovih strateških objektov so ljudem dajali upanje, da se bliža konec vojne.³

Ljudje so začeli zapuščati mesto, nacisti so najprej iz mesta poslali svoje družine, kasneje pa so mesto zapustili tudi nacistični funkcionarji. Zaradi selitev iz mesta tam ni bilo dovolj ljudi, zaradi pomanjkanja ljudi pa ni mogel zaživeti niti obrambni sistem.⁴

Bombni napadi so se po prvem za nekaj časa ustavili in se ponovno začeli šele jeseni 1944. Vendar pa to ne pomeni, da je mesto v tem času živelo mirno. Doživelo je 79 letalskih alarmov, saj so skupine ameriških bombnikov skoraj vsak dan letele nad Mariborom, ko so izvajale napade v Avstriji in Nemčiji.⁵

Večina letalskih napadov je bila izvedena podnevi, med 10. in 14. uro. Ponoči oz. v večernih urah je bil Maribor bombardiran le trikrat.

¹ Nemško vojno letalstvo. Enciklopedija druge svetovne vojne, str. 267.

² Žnidarič, Cilj Maribor, str. 8.

³ Žnidarič, Do pekla in nazaj, str. 291.

⁴ Žnidarič, Do pekla in nazaj, str. 291.

⁵ Žnidarič, Do pekla in nazaj str. 293.

Bombni napadi na Maribor so nadvse tragično poglavje v zgodovini mesta. Cilj je bil sicer uničenje nacističnih industrijskih zmogljivosti in prometnih poti, vendar pa je pri tem najbolj trpelo civilno prebivalstvo. Od 9. septembra 1942 do 25. aprila 1945 je Maribor doživel 268 letalskih alarmov, ljudje pa so v zakloniščih skupno preživeli celih 14 dni. V 29 bombnih napadih je 1518 zavezniških letal na Maribor odvrгло 15795 bomb, ki so bile skupaj težke 4750 ton in so porušile ali poškodovale 2290 zgradb, kar je predstavljalo 47 % vseh zgradb v mestu. Tudi ostala poslopja so bila lažje poškodovana. V napadih je umrlo 484 ljudi, vendar pa to ni popoln podatek, saj so podatki o žrtvah med vojaškim osebjem zelo skopi.⁶

LITERATURA:

1. Enciklopedija druge svetovne vojne. Založba Borec. Ljubljana: 1982.
2. Žnidarič, M. Cilj Maribor, ob 60-letnici bombnih napadov na Maribor. Muzej narodne osvoboditve Maribor. Maribor: 2004.
3. Žnidarič, M. Do pekla in nazaj, Nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945. Muzej narodne osvoboditve Maribor. Maribor: 1997.

*Peter Berberih, učenec 9. b razreda OŠ Prežihovega Voranca Maribor, mentorica: Natalija Harb.

⁶ Žnidarič, Do pekla in nazaj, str. 297.